

Prijs: € 4,95

T E R R A
Westervolda

TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN WESTERWOLDE EN DE KANAALSTREEK

Jaargang 2, nummer 2, maart 2013

*De oudste begraafplaats van Stadskanaal
Angst en spanning op Heephoeve in Harpel
Beckeringh en de burcht te Wedde*

Colofon

Het tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde en de Kanaalstreek is een co-productie van het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal (SHC) en de Historische Vereniging Westerwolde (HVW).

Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
redactie@terrawesterwolda.nl

Redactie

Jochem Abbes
Helen Kämink
Jan Huizing
Jaap Kok (opmaak)
Jenneke Weber

TerraWesterwolda op het internet:
www.terrawesterwolda.nl
www.verenigingwesterwolde.nl
www.streekhistorischcentrum.nl

Bestuur SHC

Henk Dekker
Ina Nieboer (secretaris)
Harm Oosting (penningmeester)
Jan Overduin
Henk de Weerd (voorzitter)
Hans van de Wiel

Bestuur HVW

Jochem Abbes (voorzitter)
Jan Huizing
Bé Maarsingh (penningmeester)
Ina Middellkamp-Maarsingh
Wenda Niemeijer-Volders
Bert Roossien (secretaris)
Ruut Wegman

Terra Westerwolda verschijnt driemaal per jaar.

Prijs los nummer € 4,95

Leden van de HVW ontvangen het tijdschrift bij hun lidmaatschap voor € 20,- per jaar.

Donateurs van het SHC ontvangen het bij hun donatie vanaf € 32,50 per jaar.

Bankrekening HVW: 35 86 06 063

Bankrekening SHC: 4824 11 635

Artikelen

Voor ideeën met betrekking tot onderwerpen en/of artikelen kunt u een mail sturen naar redactie@terrawesterwolda.nl of contact opnemen via nummer 06-12354123.

Vormgeving

Stefanie Smidt

Druk

De Opmaakfabriek Groningen

Gegevens foto

In uw blad Terra Westerwolde jaargang 2, nummer 1, staat rechtsboven op pagina 21 een foto waarvan de gegevens onbekend zijn bij de schrijver van het artikel. Ik kan u zeggen wie het zijn. Links op de foto staat mijn opa Jan Wever (*17-02-1866), in het midden mijn moeder Wija Wever (*02-01-1916) en rechts mijn grootmoeder Roelfien Wever-Wever (*10-08-1873). Het origineel is in bezit geweest bij mijn ouders en onbedoeld in bezit geraakt van iemand die niet wist wie op de foto waren afgebeeld. Gelukkig is het niet verloren gaan maar ingeleverd bij het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal. Bij een expositie in het SHC over woninginrichtingen in het verleden kwam ik tot een herontdekking van deze foto! Het tinnen theepotje is nog steeds in bezit van de familie. Verdere gegevens over o.a. deze familie zijn te vinden op www.weverleden.nl

Gert Schuurman, Mussel

Doppies

Het blad was weer bijzonder boeiend. Op blz. 18 bij de foto van de Doppies staat een foutje. Bij het aardappelrooien werd er geen doppie om de duim gedaan. Alleen om de vingers. Een doppie om de duim kan niet, is onpraktisch. Zelf rooi ik nog wel elk jaar met doppies om de vingers.

H. Greven, Muselkanaal

Anders

Voor u ligt de vijfde editie van Terra Westerwolda. Het zal u opvallen dat hij er weer anders uitziet. Telkens blijven we er aan sleutelen om het tijdschrift beter en vooral ook mooier te maken. Door een andere manier van opmaken zijn we beter in staat om genealogische gegevens te publiceren en ook de noten bij de artikelen kunnen nu wetenschappelijk verantwoord worden gedrukt.

In het vorige nummer was u de kwartierstaat van de geïnterviewde Geert Kluiter beloofd. Wij zijn echter van mening dat het opnemen van kwartierstaten in het tijdschrift alleen zinvol is wanneer u als lezer daar ook wat aan heeft, dus wanneer het gaat om Westerwoldse familiegegevens. Bij familiebanden van elders zijn die gegevens voor ons blad niet relevant, vandaar dat we van publicatie hebben afgezien. Daar staat echter tegenover dat u in dit nummer een uitgebreid genealogisch artikel aantreft van Ruut Wegman, als aanvulling op zijn veel geraadpleegde boekenserie 'Westerwolders en hun woningbezit'. Eveneens treft u een nieuwe rubriek aan: 'het portret van...' waarvoor we een beroep op u doen. Heeft u een mooie portretfoto van rond 1900 en kunt u daarbij de namen en geboorte- en sterfdata aanleveren van de geportretteerden en hun ouders en kinderen? Dan komt uw foto in aanmerking voor plaatsing in deze rubriek. U vindt de eerste aflevering op pagina 29.

Reacties op dit nummer zijn zoals altijd van harte welkom!

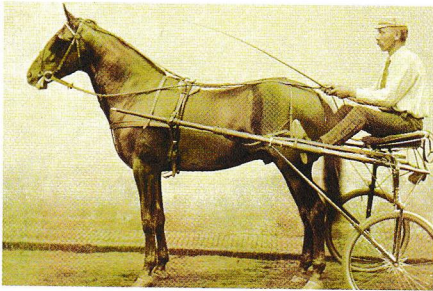
Coverfoto

De foto op de cover toont de vijfde sluis in Musselkanaal, het Steenen Verlaat, gebouwd in 1851.

Fotografie: Rudmer Nijman Groningen

In deze editie

14 De weg: de Bisschopsweg

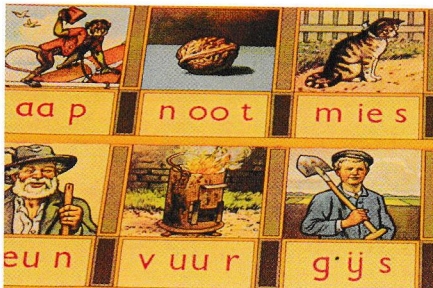
Tussen Vriescheloo en Blijham loopt een weg door het veld, waar meer over te vertellen is dan je in eerste instantie zou verwachten.

20 Angst en spanning op Heephoeve in Harpel

Trijn Zandstra-Wenning (84) vertelt over de tijd waarin het joodse gezin Meijer bij de familie Wenning was ondergedoken.

34 Beckeringh en de burcht te Wedde

Over de oudste waarheidsgetrouwe afbeelding van de burcht, die is ontdekt in de Universiteitsbibliotheek in Groningen.

2. Colofon en lezersreacties
4. Siste Viator: Verdwenen toren, verdwenen status
5. Uitgelicht! Kop en schotel (2)
6. Parenteel Hindrick Jaspers, schoolmeester te Selligen
10. Op de schop en onder de loep
13. Nieuws van de Historische Vereniging Westerwolde
14. De weg: Bisschopsweg tussen Vriescheloo en Blijham
17. Excursies SHC en HVW
18. Prins Maurits gouverneur van Westerwolde
19. De dag van de Westerwoldse geschiedenis
20. Groot interview: Trijn Zandstra-Wenning
24. Westerwoldse resoluties en rekestes
26. De foto en het verhaal: het beste paard van stal
28. Lezer aan het woord: Wenda Niemeijer
29. Het portret van... Albert Pieters Wegman en Antje Kragt
30. Beeldbepalende bedrijven in de regio: Velema Mode Musselkanaal
32. Tentoonstellingsagenda Streekhistorisch Centrum
34. Een onbekende tekening van de Burcht van Wedde uit 1749
38. Dorsvereniging Eensgezindheid Vriescheloo
39. Boekbespreking: twee verhalenbundels van Herman Sandman
40. Nieuws uit het Streekhistorisch Centrum
41. Westerwoldse leestips
42. Fotoraadsel
44. Activiteitenagenda

Verdwenen toren, verdwenen status

Jochem Abbes

Reiziger, sta eens stil aan de noordkant van de kerk van Vlagtwedde en laat de onderstaande gedachten eens tot u doordringen. Te zien is er genoeg, maar juist datgene wat we daar *niet* meer zien zou onze historische verbeelding kunnen prikkelen. Ik bedoel de verdwenen toren van Vlagtwedde.

Misschien kent u wel de merkwaardige gravure van de Vlagtwedder kerk van rond 1700 (zie afbeelding). De weergave van het kerkship is maar moeilijk in overeenstemming te brengen met het huidige gebouw. Nog veel vreemder is de afbeelding van de forse zadeldaktoeren die – ogenschijnlijk losstaand – achter de kerk oprijst. Omdat rechts boven 'Vlachwedde' staat vermeld, wordt de afbeelding wel als een vroege afbeelding van de Vlagtwedder kerk beschouwd. In verschillende publicaties valt dan ook te lezen dat Vlagtwedde vroeger een vrijstaande klokkentoren heeft gehad, dat deze ooit is afgebroken en – mogelijk na een 'torenloze' tussenpoze of periode met een klokkenstoel – later is vervangen door de huidige toren.

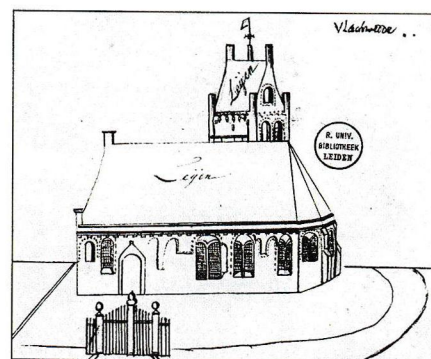
Naar mijn mening zijn deze uitspraken nooit echt overtuigend geweest. Ook M.D. Ozinga hield zich in zijn standaardwerk over de monumenten in Oost-Groningen op de vlakte. Hij schreef: 'Tegen den westgevel is in 1856 een gemetselde toren gebouwd, blijkbaar ter vervanging van den ten N. vrijstaanden houten klokkentoren, die afgebeeld is op een gebrekkige tekening uit de eerste helft der 19e eeuw ...'. Hij rept niet van een vroegere stenen toren, terwijl de gravure duidelijk een massieve gemetselde zadeldaktoeren laat zien.

De gravure wordt soms toegeschreven aan Jacobus Stellingwerff (1667-1727), een Amsterdamse tekenaar die veel werk als kopiist heeft gemaakt. Zijn werk

is niet onomstreden omdat er in zijn werk nogal eens historische fouten zijn vastgesteld. Deze kunnen overigens niet geheel op zijn conto worden geschreven. Stellingwerff baseerde zich namelijk op werk van leveranciers dat helaas niet altijd even betrouwbaar bleek te zijn, ook niet wanneer het om oudere voorbeelden ging. Het is dus goed mogelijk dat de bewuste afbeelding van de Vlagtwedder kerk op een verkeerd voorbeeld berust of dat de kerk en de plaatsnaam abusievelijk zijn verwisseld.

Gaan we bij de archieven te rade, dan kunnen we in het tweede deel van de Wegman-serie over het dorp Vlagtwedde een vroege vermelding van de Vlagtwedder toren vinden². Op 26 oktober 1631 verzocht Stephan Boeckholdt de kerkvoogden om een resterend bedrag aan arbeidsloon te betalen 'voor gedane timmeren en oprichten van heurluiden klokketoren'. En verder: 'Daertegens de gedageden presenteren te betalen onder conditie dat impt den gemelten klokketoren eerst moege toeslaen, boven dicht bij de sijden, en ten einden met gevels, vermoege bestedinge en anneming'. Doet de beschrijving in de tweede regel niet veel meer denken aan een houten klokkenstoel, die mogelijk in dat jaar is opgericht als vervanger van een stenen voorganger?

De oudste vermelding van de Vlagtwedder toren zou echter staan in een handschrift uit ca. 1595, waarin staat vermeld dat Berend van Hackfort het Huis te Wedde heeft versterkt (met o.a. muren en hoektorens) waarvoor hij '[...] van VlachtWedder tooren und andere stenen huisen int Olde Ampt, die die laet af breken'³. Hackfort veroverde in 1530 Westerwolde voor hertog Karel van Gelre en werd gevreesd en gehaat vanwege de herendiensten die hij de bevolking oplegde. Op grond van deze bron lijkt het erop dat de toren van

Vlagtwedde 'gesneuveld' is in de Gelderse Oorlogen en in die jaren ten prooi is gevallen aan Berend van Hackfort, die de stenen naar Wedde heeft laten slepen voor het versterken van de borg.

Toch blijft er veel onduidelijkheid bestaan over de raadselachtige toren van Vlagtwedde. Dit is niet in het minst debet aan de bronnen zelf, maar ook aan het voortdurend overschrijven van deze en andere fouten in latere publicaties. Misschien dat een grondig historisch onderzoek ('ad fundum') en een archeologische steekproef nog eens meer licht op dit onderwerp kunnen werpen. Saillant detail is, dat we de toren van Vlagtwedde ook tegenkomen in een zeer bijzondere bron die zelfs nog ouder is dan de bovengenoemde vermelding uit 1595. We hebben het over de beroemde laat-Middeleeuwse profetie van Jaarfke, de 'ziener van Groningerland'. Hij voorspelde dat op een gegeven moment 'solder komen een Heyr knechten in 't Oldampt en Westerwoldinger Lant/ ende dan sullense haer Privilegien verliesen/ en sullen de Klokktoorn te Vlackwedde neder werpen/ en doen groote schade/ en voort daer nae sullense de Privilegien weder winnen/ met grooten arbeyt/ behouden en ghebruycken/ maer het sal hangen aen een zyden draet'⁴.

Tja, wie denkt dan niet opnieuw aan Berend van Hackfort en zijn herendiensten? En werden de Westerwolders – zes jaar later door Schenck van Toutenbrug bevrijd van de Geldersen – in 1538 niet met de bekende Privilegebrief door de keizer hersteld in hun oude rechten en gebruiken? De oude status als vrije landgemeente werd de Westerwolders echter definitief ontnomen. Zo lijkt de verdwenen toren van Vlagtwedde welhaast symbolisch te zijn voor het verdwijnen van de oude 'terra Westerwolda'. ■

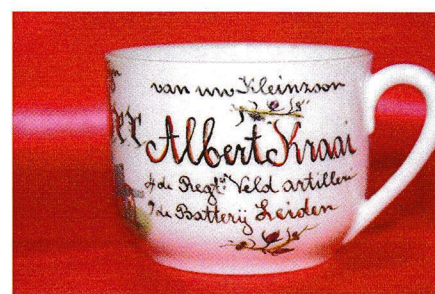
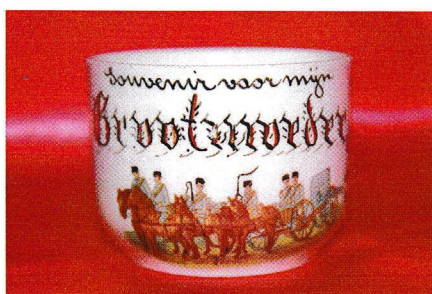
1 M.D. Ozinga, *De Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst* [...]. Deel VI: De provincie Groningen, eerste stuk: Oost-Groningen ('s Gravenhage 1940), 215.

2 C.J. en R.M.A. Wegman, *Westerwolders en hun woningbezit van 1568 tot 1829. Het kerpsel Vlagtwedde. Deel I: het dorp Vlagwedde* (Wierden 1993), 341.

3 Wegman, o.c., 342.

4 *Prophecy van Jaarfke. Opnieuw met historise toelichting en verklarende aantekeningen in 't licht gegeven door K. ter Laan* (Groningen 1931), 27.

Gepersonaliseerde kop en schotel (2)

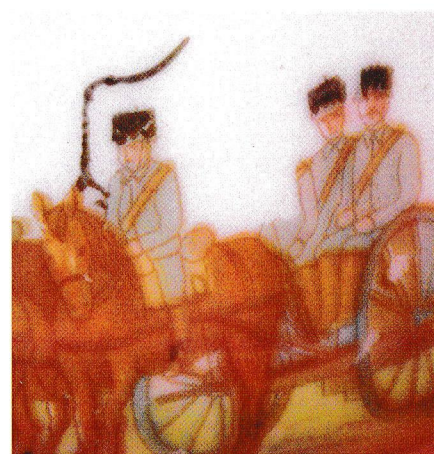
Tekst en foto's: Jan Huizing

Het leek mij leuk, om deze keer eens in te gaan op twee reacties van leden op de kop en schotel uit het vorige nummer. Allereerst een setje, dat Albert Kraai voor zijn grootmoeder heeft laten maken door een zekere K. Vos, wonende aan de Hooftskade 10 in Den Haag. Hij zal waarschijnlijk op deze man attent gemaakt zijn door enkele van zijn dienstkameraden, die eenzelfde setje of een porceleinen pijp met een dergelijke herinnering erop hebben laten beschilderen. Vooral in Duitsland was het laten beschilderen van een pijp met zo'n voorstelling veel voorkomend.

De bewaarders zijn geweest: ons lid Harm Dijkmeijer, weduwnaar van Jantje Kraai. Zij was een dochter van de bovengenoemde

Albert Kraai. De ouders van Albert waren Reint Albert Kraai getrouwd met Jantje Haan en de hier bedoelde grootmoeder zal geweest zijn Grietje Harms Buirs getrouwd met Albert Jans Kraai.

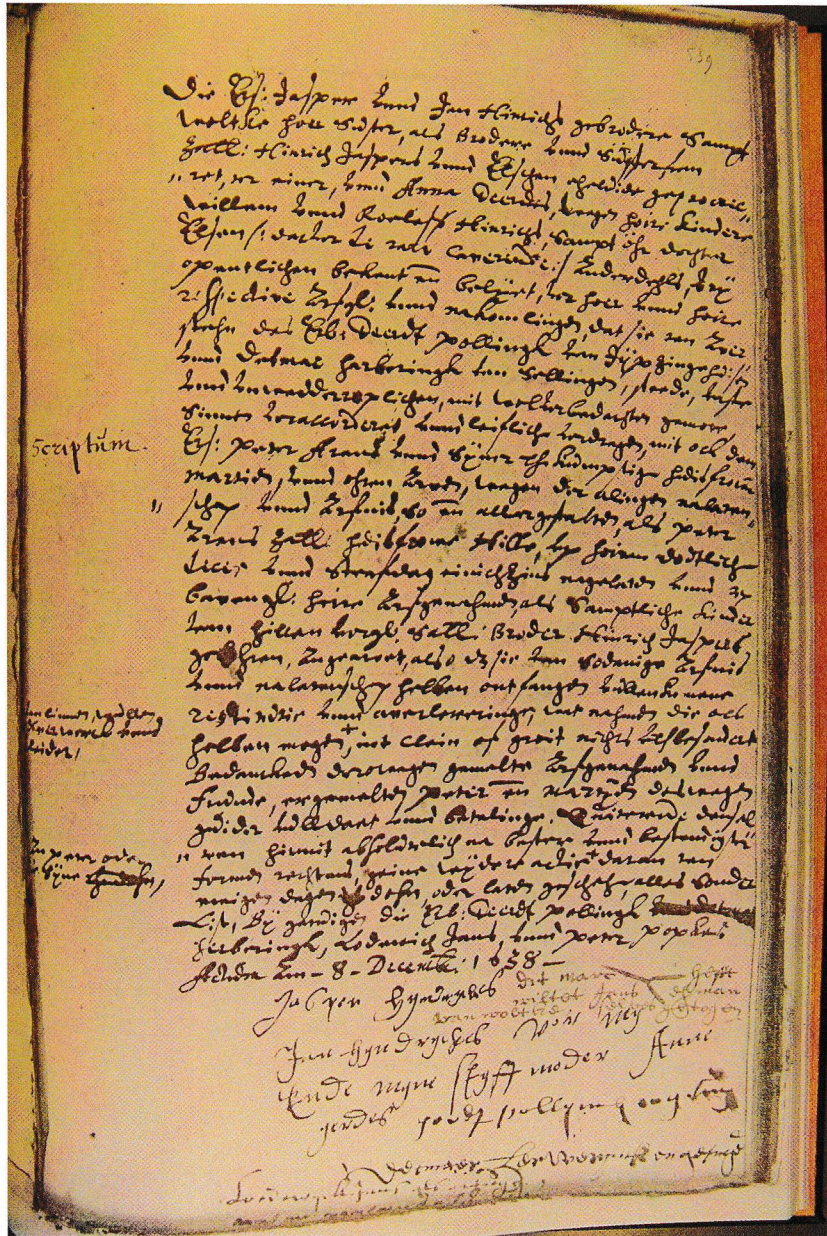
Verrassend was het kopje van ons lid G. Hesse, hij bezit namelijk het setje, dat bij het setje hoort, dat in het vorige nummer is besproken, namelijk het setje van de echtgenoot van Engeltje Alberts Huizing: Tammo Harmannes Tammes, geboren den 10 November 1838 te Vriescheloo en ook in 1889 gemaakt door dezelfde schilder, te herkennen aan dezelfde stijl van de letters en versieringen. Prachtig, dat alle setjes – onbeschadigd en wel – nog bestaan en in ere worden gehouden! ■

Oproep

Heeft u een mooi object dat in aanmerking komt voor deze rubriek? Meldt het bij de redactie.

Parenteel Hindrick Jaspers, schoolmeester te Sellingen (deel I)

Akte van 8 december 1638 in het rechterlijk archief van Winschoten ▲

Ruut Wegman

Voor het zo compleet mogelijk maken van de gegevens over Westerwolders en hun woningbezit, zoek ik ook in archieven van plaatsen net buiten Westerwolde zoals het rechterlijk archief van Winschoten. Op zoek naar Westerwoldse namen in het genoemde archief, kwam ik Geert Pollingh en Detmar Harweringh, twee eigenerfde boeren uit Jipsinghuizen en Sellingen, tegen in een akte van 8 december 1638. Deze akte bleek te gaan over een scheiding van de goederen van de overleden zuster Hille van de dan ook al overleden schoolmeester van Sellingen Hindrick Jaspers, waarbij diens zes kinderen erfgenamen van Hille waren. Vijf van deze zes kinderen waren niet bekend uit de Westerwoldse archieven en zijn daarmee ook een aanvulling op het boek over het Kerspel Sellingen (Wegman & Wegman, 1997). Omdat deze akte niet alleen een aanvulling is op het boek maar ook meerdere aanvullende relaties met een aantal Westerwoldse families bevat, heb ik zes generaties nakomelingen van Hindrick Jaspers uitgezocht en in dit artikel beschreven. De parenteel begint met Jasper, waarschijnlijk geboren omstreeks 1545, die ik helaas (nog) niet in de archieven heb kunnen vinden.

Transcriptie akte van 8 december 1638 (toegang 731, inventarisnummer 7379, bladzijde 539):

Die Ers: Jasper [*Jasper Hijndrijckes*] unnd Jan Hinrichs [*Jan Hijndrijckes vor mij Ende mijne stijffmoder Anne Gerdes*] gebrodere sampt Woltke [*dit marc Y hefft Wiltet Jans ehman van Woltke selves getogen*] haer suster, als broedere unnd suster, van zall: Hinrich Jaspers unnd Elschen eheluide geprocieret, ter einer, unnd Anna Geerdes, wegen hoire kindere Willem unnd Roeleff Hinrichs, sampt öhr dochter Elsen (da...er de ran ? caverende) anderdehls, vrij opentlichen bekent en belijet, vor haer unnd haire respective arfgl: unnd nakomlingen, dat sie ten averstehn des Erb: Geerd Pollingh van Jijpzingehuisen unnd Detmar Harberingh van Sellingen, steede, vaste unnd unwedderroplichen, mit welvorbedachten gemode, sinnt veraccorderet unnd leiflich vordragen, mit ock dem Ers: Peter Arens unnd sijner thokumpstige huisfrowe Martien, unnd ohren arven, wegen der alingen nalatenschap unnd arfnis, so en allergestalten, als Peter Arens zall: huisfrowe Hille, up hoiren dodtlich deces unnd sterfdag einichzins nagelaten unnd up bavengl: hoire arfgenahmen, als samptliche kinder van Hillen vorgl: sall: Broder Hinrich Jaspers ge...hien, angearvet, also iz sie van sodanige arfnis unnd nalatenschap hebben ontfangen vullenkomene restitutie unnd averleveringe, wat nahmen die ock hebben mogen, van linnen, wullen werde ? unnd kleider, int clein of groit nichts uthbesondert. Bedanckede derowege gemelte arfgenahmen unnd frunde ?, ergemelten Peter en Martjen deswegen guider vulldaet unnd betalinge. Quiterende denselven hirmit absolutelich na bester unnd bestendigster formen rechtens, geine wijdere actie an pere ? over ... sijne daran van einigen dagen desen, oder laten geschehn, alles sonder list. Bij getuigen die Erb: Geerd Pollingh [*Gerdt Pollijnck en getug*], Detmar Herberingh [*Detmaer Herwerijnck en getuge*], Lodewich Jans [*Loedewijck Jans als getuge*] unnd Peter Popkes [*Peeter Popckens als getuge*]. Actum am 8 Decemb: 1638.

I.

Jasper N.

kinderen:

1. Hindrick Jaspers, geb. ca. 1575, volgt II.
2. Hille Jaspers, geb. ca. 1580, ovl. tussen 9 mei 1636 en 16 nov. 1638, tr. 1e vóór 25 nov. 1624 Peter Arens, geb. ca. 1575, ovl. tussen 10 febr. 1649 en 12 febr. 1651, tr. 2e h.c. 16 nov. 1638 Martien Jans.

Hille Jaspers en haar man Peter Arents werden voor het eerst genoemd op 25 nov. 1624 wanneer zij een huis te Winschoten kopen. Op 9 mei 1636 leenden zij 200 daler van Geert Claesen en Gese uit Groningen. Peter Arents hertrouwde in nov. 1638 (h.c. 16 nov. 1638) met Martje Jans.

II.

Hindrick Jaspers, geb. ca. 1575, schoolmeester en koster te Sellingen, ovl. Sellingen tussen 2 okt. 1633 en 8 dec. 1638, tr. 1e ca. 1605 Elske Jans, geb. ca. 1580, ovl. Sellingen vóór 8 dec. 1638; tr. 2e Sellingen ca. 1630 Anna Geerts, geb. ca. 1600, ovl. Sellingen na 8 dec. 1638.

Hindrick Jaspers werd op 19 juli 1630 en 2 okt. 1633 genoemd als koster te Sellingen. Op 8 dec. 1638 werd er een overeenkomst gesloten tussen de broers Jasper en Jan Hindricks, hun zuster Woltke en hun stiefmoeder Anna Geerts, voor haar kinderen Willem, Roeleff en Else Hindricks en Peter Arents en zijn toekomstige vrouw Martje Jans betreffende de nalatenschap van Peters overleden vrouw Hille. Bij deze overeenkomst werden tevens genoemd Geert Pollingh van Jipsinghuizen en Detmer Harweringh van Sellingen. Op 3 mrt. 1658 werd Wilt Pollingh genoemd vanwege de kinderen van wijlen Hindrick Jaspers.

Uit het eerste huwelijk:

1. Jasper Hindricks, geb. ca. 1606, volgt IIIa.
2. Jan Hindricks, geb. ca. 1608, ovl. na 8 dec. 1638.
3. Woltke Hindricks, geb. ca. 1610, volgt IIIb.

Uit het tweede huwelijk:

1. Willem Hindricks, geb. Sellingen ca. 1632, ovl. na 8 dec. 1638.
2. Roeleff Hindricks, geb. Sellingen ca. 1634, ovl. Oude Pekela na 7 mrt. 1690.
Roeloff Hindricks woonde te Pekela. Op 30 apr. 1673 en 31 juni 1676 leende hij aan verschillende personen geld. Op 7 mrt. 1690 werd hij genoemd als oom bij het huwelijkscontract van Geert Wiltens, zoon van zijn zuster Woltke Hindricks.
3. Else Hindricks (d.), geb. Sellingen ca. 1636, waarschijnlijk overleden na 3 mrt. 1658.

IIIa.

Jasper Hindricks (op 't) Wiltinck, zoon van Hindrick Jaspers (IIa) en Elske Jans, geb. ca. 1606, eigenerfde op erve Wiltingh (Wollinghuizen 12), ovl. Wollinghuizen na 3 febr. 1659, tr. ca. 1640 N.N., ws. dochter van Johan Wiltingh, geb. Wollinghuizen ca. 1615. Jasper woonde op 6 okt. 1632 nog in Sellingen. Op 13 juli 1646 moest Jasper Suimerink 2 gulden en 10 stuiver betalen omdat hij de ossenheerde had geslagen. Hij was toen blijkbaar mejier op erve Suimeringh. Op 20 febr. 1653 tekende hij als Jasper Wyltyncck voor de eigenerfden van Wollinghuizen bij het vastleggen van de markegrens tussen Wollinghuizen en Bourtange. Jasper Hindricks werd voor het laatst genoemd op 3 febr. 1659 wanneer een akker bouwland belendend aan zijn grond werd verkocht.

Uit dit huwelijk:

1. Geescke Jaspers, geb. ca. 1643, volgt IVa. »

IIIb.

Woltke Hindricks, dochter van Hindrick Jaspers (IIa) en Elscke Jans, geb. ca. 1610, ovl. na 8 dec. 1638, tr. ca. 1635 Wiltet Jans, geb. ca. 1605, ovl. na 8 dec. 1638.

Woltke wordt slechts één keer genoemd en wel in de bovengenoemde scheidingsakte van 8 dec. 1638. Haar man Wiltet Jans ondertekende voor haar. Hij kon echter niet schrijven en tekende met een merk: 'dit marc Y hefft Wiltet Jans ehman van Woltke selves getogen'.

Uit dit huwelijk:

1. Hindrick Wilts, geb. ca. 1636, ovl. tussen 24 jan. 1701 en 27 mrt. 1705.
Hindrick werd voor het eerst bij het tweede huwelijk van zijn broer Geert Wiltens op 25 jan. 1695 genoemd. Op 24 jan. 1701 zegde hij penningen op van Geeske weduwe van Frerick Jolingh. In het huwelijkscontract tussen Woltje Jans (dochter van Jantien Wilts, zie Vg) en Willem Roelefs Schults brengt Woltje onder andere 2 schapen, twee korven met bijen en een kist in die zij heeft geërfd van haar oom Henderick.
2. Jantien Wilts, geb. ca. 1641, volgt IVb.
3. Geert Wiltens, geb. ca. 1645, ovl. tussen 26 mrt. 1696 en 27 mrt. 1705, tr. 1e Oude Pekela 18 apr. 1690 (h.c. 7 mrt.) Trijntjen Peters, geb. ca. 1665, ovl. tussen 18 apr. 1690 en 25 jan. 1695, dochter van Peter N.N. en Kunne Ulbens; tr. 2e Oude Pekela 8 mrt. 1695 (h.c. 25 jan.) Antje Hendricks, geb. ca. 1660, ovl. na 8 mrt. 1695, tr. 1e Oude Pekela 20 apr. 1685 (h.c. 2 apr.) Alert Tjarcks.
Geert huwde twee keer, maar beide huwelijken bleven kinderloos. In het huwelijkscontract van 7 mrt. 1690 werden aan zijn kant genoemd Jan Jans als zwager, Roelof Hendriks als oom en Jan Hendriks als neef. Bij het tweede huwelijkscontract waren Hendrick Wiltes als broeder en Jan Jans als zwager aanwezig. Geert Wiltens werd voor het laatst genoemd op 26 mrt. 1696 in het huwelijkscontract van zijn nicht Woltje Jans. Uit het tweede huwelijkscontract van Woltje op 27 mrt. 1705 blijkt dat zij een kast, twee stoelen, 3 fijne schotels, 4 grove schotels, een laken en een 'kussenbuij' en nog 3 gulden van haar oom Geerdt Wilts heeft geërfd.

IVa.

Geescke Jaspers, dochter van Jasper Hindricks Wiltinck (IIIa) en N.N., geb. Wollinghuizen ca. 1643, ovl. Wollinghuizen 17 apr. 1725, tr. 1e Vlagtwedde ca. 1668 Wubbe Luickens, geb. Onstwedde ca. 1640, ovl. Wollinghuizen ca. 1670; tr. 2e Vlagtwedde ca. 1670 Boele Hiskes, geb. Onstwedde ca. 1640, eigenerfde op erve Wiltingh, ovl. Wollinghuizen 5 mei 1714.

Van Wubbe Luickens is niet veel bekend, alleen dat hij een broer was van Wilt Luickens op 't Coops te Veele. Op 8 okt. 1738 daagde Wubbe Coops, kleinzoon van Wilt Luickens, Jan Boeles en zijn vrouw Grietje Ockes, kleindochter van Geescke Jaspers, voor het gerecht om betaling van 100 daalder die door Wubbe Luickens bij zijn huwelijk met Geescke Jaspers zou zijn ingebracht. In het huwelijkscontract van Wilt Luickens op 21 dec. 1670 werden aan zijn kant alleen getuigen uit het Onstwedder kerspel genoemd. Geesckes tweede man Boele Hiskes werd op 17 mei 1680 genoemd als sibbe voogd over de kinderen van Hiskes Husingh. Hij was een broer van Lamme Hiskes de vrouw van Alver Buts uit Veenhuizen.

Uit het tweede huwelijk:

1. Jasper Boeles, geb. Wollinghuizen ca. 1670, volgt Va.
2. Wubbe Boeles (d.), geb. Wollinghuizen ca. 1672, volgt Vb.
3. Hiske Boeles, geb. Wollinghuizen ca. 1674, volgt Vc.
4. Ocke Boeles, geb. Wollinghuizen ca. 1676, volgt Vd.
5. Alcke Boeles, ged. Vlagtwedde 25 aug. 1678, ovl. na 22 apr. 1707.
6. Albertien Boeles, ged. Vlagtwedde 11 nov. 1683, ovl. na 22 apr. 1707.

IVb.

Jantien Wilts, dochter van Wiltet Jans en Woltke Hindricks (IIIb), geb. ca. 1641, ovl. Sellingen na 1678, tr. Sellingen ca. 1666 Jan Jans Hillewers, geb. ca. 1628, ovl. Sellingen na 25 jan. 1695, tr. 1e Sellingen vóór 25 febr. 1658 Harmcke Hilwerts Waersingh.

Jan Jansen werd op 25 febr. 1658 genoemd in het huwelijkscontract van Oelke Hilwerts. Op 15 nov. 1659 pachtten Jan Jansen en Harmcke Hilwerts 2 akkers bouwland van Jan Meeneringh. Jan Jans Hillewers en Jantien leenden na 3 apr. 1678 (datum is van de akte afgescheurd) 30 dalers van Roelf Luijckens en Töbe Jans. Zij waren dat bedrag schuldig aan de vader van Töbe Jans, wijlen Jan Bruggers, voor een akker genaamd de Kruemetange.

Uit dit huwelijk:

1. Jan Jans Lutjan, geb. Sellingen ca. 1667, volgt Ve.
2. Wilt Jans, geb. Sellingen ca. 1669, volgt Vf.
3. Woltje Jans, geb. Sellingen ca. 1671, volgt Vg.
4. Wubbe Jans, geb. Sellingen ca. 1673, ovl. vóór 27 mrt. 1705.

In het huwelijkscontract van 27 mrt. 1705 tussen Woltje Jans en Willem Roelfs Schults staat dat Woltje 7 daler, een laken en een kussenbuur aangeërfd van haar overleden broer Wibbe inbracht.

Va.

Jasper Boeles, zoon van Boele Hiskes en Geescke Jaspers (IVa), geb. Wollinguizen ca. 1670, ovl. na 17 mrt. 1707, tr. Winschoten 17 okt. 1697 Antie Jans, geb. Westerlee ca. 1672, ovl. tussen 17 sept. 1702 en 17 mrt. 1707, dochter van Jan Pieters en Ouwe Jans.

Jasper en Antje kwamen volgens het trouwboek van Winschoten beide uit Zuiderveen. De oudste dochter Ouwe werd bij haar doopschrijving in 1699 door de pastoor van Winschoten abusievelijk 'soontien' genoemd. In het huwelijkscontract van Jaspers jongste broer Ocke Boeles op 17 mrt. 1707 werd overeen gekomen dat als Jasper weer trouwt en hij zijn dochtertje bij zich neemt, hij in plaats van 25, 30 Caroli gulden zal krijgen bovenop het gene hij reeds heeft gekregen. Hij draagt tevens zijn recht van eerstgeborene, zoals overeengekomen op 26 dec. 1703, over aan Ocke. Blijkbaar was nog niet alles betaald, want op 27 febr. 1732 daagde Mans Frericks (voor zijn vrouw Ouwe Jaspers), Jan Harmens (voor zijn vrouw Grietje Ockes) voor het gerecht om hun deel van de 25 gulden te voldoen, zoals in het huwelijkscontract van Grietjes ouders Ocke Boeles en Annecke Alberts staat.

Uit dit huwelijk:

1. Ouwe/Oudtien Jaspers, ged. Winschoten 12 mrt. 1699, volgt VIa.
2. Geesje Jaspers, ged. Oude Pekela 17 sept. 1702, volgt VIb.

Vb.

Wubbe Boeles, dochter van Boele Hiskes en Geescke Jaspers (IVa), geb. Wollinguizen ca. 1672, ovl. Veele na 3 apr. 1737, tr. Vlagtwedde vóór 1693 Dietert Tammes, geb. ca. 1663, meijer op erve Wensingh (Vlagtwedde 25), het Wilckes (Veele 17) en Veele 32, ovl. Veele 18 juni 1726.

Wubbe Boeles werd op 1 mrt. 1695 aangenomen als lidmaat van de hervormde kerk van Vlagtwedde en haar man Dietert Tammes een jaar later op 28 febr. 1696. Dietert was eerst meijer op erve Wensingh te Vlagtwedde. De huur werd opgezegd op 8 jan. 1700 door Jan Harmens van Tuinen. Blijkens een ongedateerd briefje was hij tussen 1700 en 1704 meijer op het Wilckes in Veele. Op 19 sept. 1707 was hij meijer op Veele 32 en op 11 jan. 1718 en 14 jan. 1721 zegde Jan Eefstingh hem de huur op van een huisplaats te Veele. In het proces tussen Wubbe Coops en Jan Boeles en diens vrouw Grietje Ockes moesten Wubbe weduwe van Dietert Tammes en Jaepien Wilts vrouw van Geert Alberts tot Weende op 3 apr. 1730 getuigen.

Uit dit huwelijk:

1. Tamme Dieters, ged. Vlagtwedde 27 aug. 1693, volgt VIc.
2. Jan Dieters, ged. Vlagtwedde 23 juni 1695, volgt VI d.
3. Boele, ged. Vlagtwedde 19 febr. 1699.
4. Albertien Dieters, ged. Vlagtwedde 20 jan. 1704, ovl. Vlagtwedde tussen 5 mrt. 1770 en 1 jan. 1772.
Albertien Dieters komt vanaf 5 okt. 1764 regelmatig voor in het diaconieboek van Vlagtwedde waar zij gealimenteerde was. Vanaf 14 mei 1769 kreeg zij elke 4 weken 1 zak rogge en 12 stuiver van de diaconie. Op 5 mrt. 1770 werd besloten dat zij 1 gulden per twee weken zou krijgen en dat de diakenen mochten beslissen of zij haar ergens in de kost zouden doen. Dit is tevens de laatste vermelding in het diaconieboek. Zij werd niet genoemd onder de lidmaten van de hervormde gemeente van Vlagtwedde op 1 jan. 1772.
5. Grietcken, ged. Vlagtwedde 21 febr. 1706.
6. Geeske Dieters, ged. Vlagtwedde 9 febr. 1716, volgt VIe.

Vc.

Hiske Boeles, zoon van Boele Hiskes en Geescke Jaspers (IVa), geb. ca. 1674, meijer op 't Coijlers (Vriescheloo 32), ovl. Vriescheloo tussen 28 jan. 1723 en 18 mrt. 1740, tr. Vlagtwedde 18 apr. 1697 (h.c. 18 mrt.) Anneke Jans, geb. Onstwedde ca. 1676, ovl. Vriescheloo na 1 sept. 1707, dochter van Jan Sickes en Geertien Geerts Heilcke.

Hiske Boeles en Anneke Jans werden op 28 febr. 1696 aangenomen als lidmaat van de hervormde gemeente te Vlagtwedde. Op 10 jan. 1699 zegde Aeltje Eefsingh weduwe van Jan Doedens de huur op aan Hiske. Hiske en Anneke vertrokken op 1 sept. 1707 naar Vriescheloo waar Hiske meijer op het Coijlers werd. Hiske werd voor het laatst genoemd in het huwelijkscontract van zijn nicht Grietje Okkes op 28 jan. 1723.

Uit dit huwelijk:

1. Geesien, ged. Vlagtwedde 23 jan. 1698.
2. Boele Hiskes, geb. Vlagtwedde ca. 1700, volgt VI f.
3. Geertien, ged. Vlagtwedde 30 dec. 1703.
4. Jan Hiskes, ged. Vlagtwedde 15 aug. 1706, volgt VIg.

Wegman, C.J. & R.M.A. Wegman, 1997. *Westerwolders en hun woningbezit van 1568 tot 1829. Deel 1 Het Kerspel Sellingen.*

(wordt vervolgd) ■

Restauratie en inventarisatie van de oudste begraafplaats van Stadskanaal

Op de schop en onder de loep

Foto: Els de Raaf ▲

Jaap Kok

Sinds 2010 ondergaat de begraafplaats aan de H.J. Kniggestraat, de oudste van Stadskanaal, een metamorfose. Zes vrijwilligers hebben i.s.m. Landschapsbeheer Groningen de reastauratie van vervallen graven op zich genomen.

Daarnaast is de begraafplaats compleet geïnventariseerd. Elk graf is door Lucas Ocken gefotografeerd en gegevens van de overledene zijn alfabetisch op achternaam in één overzicht opgenomen. Dit overzicht is op verzoek te raadplegen in het SHC. De inventaris vermeldt persoonlijke gegevens van de overledene, zoals naam, geboorte- en sterfdatum, eventueel het beroep en opmerkelijke grafschriften. Voorbeelden van de inventarisatie treft u aan op de volgende pagina's.

Geschiedenis

Voor het begraven van hun doden waren de bewoners van het nieuwe Stadskanaal tot 1816 aangewezen op Wildervank, Nieuwe Pekela en de dorpen in Drenthe. Omdat vanaf de bouw van de eerste dertien stenen huizen in 1787 het dorp gestaag groeide (dertig jaar later, in 1818 werden al ruim 600 inwoners geteld), werd de nood steeds nijpender: de dichtstbijzijnde begraafplaats in Wildervank was nog altijd minstens anderhalf uur gaans. Rentmeester W.J. Wichers richtte op 6 mei 1816 een verzoek aan het bestuur van de stad Groningen, dat toen eveneens de nieuwe veenkolonie Stadskanaal bestuurde. Op voorstel van Wichers kocht de gemeente Groningen de al verpachte veenplaats N° 35 van Klaas Jan Beenes voor f 100,-. Beenes reserveerde meteen twintig plaatsen voor zichzelf en zijn nakomelingen.

De gestorvenen moesten natuurlijk door een klok kunnen worden beluid. Daarvoor zou een constructie van palen en een kap bij de ingang worden gebouwd. De klok zelf zou uit Ter Apel komen, omdat die daar overbodig geworden was. De behuizing voor de klok is er nooit gekomen; in 1816 werd naast de begraafplaats ook de tweede school van Stadskanaal gebouwd (de Oosterschool) en de Ter Apeler klok kreeg daar een plek op het dak. Destijds was het gebruikelijk dat de onderwijzer van een school naast het lesgeven allerlei andere taken vervulde. Dikwijls werd hij ook belast met het begraven van de doden en het luiden van de klok. In 1856 werd de klok opgehangen in de nieuwgebouwde toren van de naast de begraafplaats gelegen hervormde kerk (gebouwd in 1830) en konden de doden van daaruit worden beluid.

Restauratie

Vanaf de zomer van 2010 werd de begraafplaats grondig gerestaureerd. Dit gebeurde naar aanleiding van een bezoek van Okko Slim aan de graven van zijn voorouders. Hij zag dat ze zwaar vervallen waren: de zerken waren verzakt en gescheurd en het eens zo witte marmer was zwart geblakerd. Veel graven aan de H.J. Kniggestraat hadden een zelfde lot ondergaan. Naast familieleden van de gestorvenen waren er vaak niet meer of ze waren te oud om de graven te onderhouden. Of dat toch niet anders kon, vroeg Okko zich af. Niet lang daarna zag hij een programma van RTV Noord over de restauratie van oude begraafplaatsen in de provincie. Het liet hem niet meer los. Uiteindelijk belde hij met de omroep, die hem doorverwees naar Landschapsbeheer Groningen en het project 'Kerken in het groen', een project voor het herstel en behoud van cultuurhistorische en landschappelijke waarden van kerkerreinen en begraafplaatsen in de provincie Groningen. Mede door subsidie van de provincie en bijdragen van de gemeente Stadskanaal werd het herstel van de oude begraafplaats mogelijk gemaakt.

▲ De begraafplaats voor de restauratie.
Foto: Okko Slim

Zonder de inzet van enthousiaste vrijwilligers had het project echter nooit kunnen slagen. Het was dan ook een van de voorwaarden van Landschapsbeheer Groningen om zich over de restauratie te ontfemen, dat er dertig tot veertig vrijwilligers bereid zouden zijn om werkzaamheden te verrichten. Tijdens een wervingsactie melden zich veertien personen aan om te komen helpen. Daarvan bleef een groep van zeven vrijwilligers over, van wie er één gedurende het project is overleden. Met name Henk Oldekamp heeft veel werk verricht. De vrijwilligers wieden het onkruid en maakten de graven schoon. Soms was

een graf of steen begroeid met zeldzaam mos, wat niet verwijderd mocht worden. Grint dat diende als grafbedekking, werd schoongemaakt in een betonmolen. Waar mogelijk werden scheuren in het hardsteen (in de 'aders') van banden om het graf hersteld. Met speciale 2-componentenlijm werden gebroken hoofdstenen weer aan elkaar gehecht, in sommige gevallen door medewerkers van Landschapsbeheer Groningen. IJzeren hekjes werden ontroest met een borstel en opnieuw geveerd en verzakte graven weer rechtgezet. Vaak was de inkt van de letters op hoofd- en dekstenen vervaagd of geheel verdwenen. Met een kurk en een doekje werden de letters met nieuwe inkt aangestipt, zodat ze weer goed leesbaar zouden zijn. Datzelfde gold voor decoraties, die een vrijwilliger heeft bijgewerkt of opnieuw aangebracht. Voor het herstel van de meest ernstig vervallen, verzakte graven, werd een extern bedrijf ingehuurd.

In een volgend stadium van de restauratie zal ook het groen op de begraafplaats onder handen worden genomen. De hagen worden gesnoeid, zodat de begraafplaats beter te zien is vanuit de omgeving. »

Toelichting op de gravenlijst van Lucas Ocken

Vermeld is :

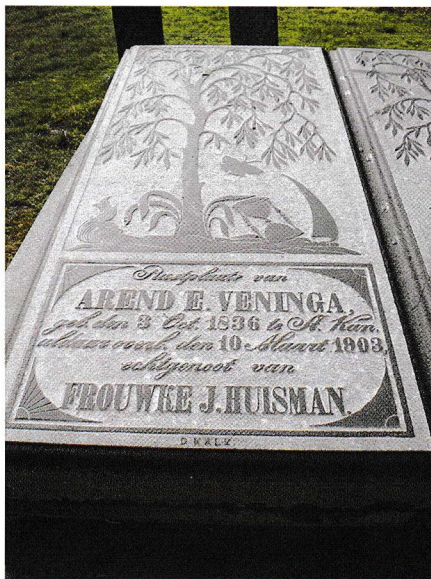
de volledige naam van de overledene
zijn/haar geboortedatum en -plaats
zijn/haar overlijdensdatum en -plaats
voor zover bekend zijn/haar beroep
de volledige namen van de ouders

indien van toepassing huwelijksdatum en -plaats
de volledige naam van de partner
diens geboortedatum en -plaats
diens overlijdensdatum en -plaats
voor zover bekend diens beroep
de volledige namen van diens ouders

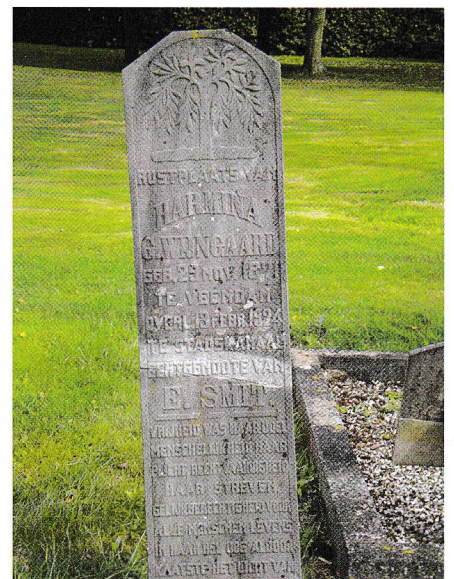
Indien ook van de partner een graf bekend is,
staat zijn/haar naam **vet** gedrukt.

Indien een steen een memorabel grafschrift draagt, is dit bij de persoonsgegevens opgenomen.

Tenzij anders vermeld, zijn de foto's gemaakt door Lucas Ocken.

Veninga, Arend (landbouwer), geboren 03-10-1836 te Stadskanaal (Nieuwe Pekela), overleden 10-03-1903 te Stadskanaal (W), zoon van Evert Arents Veninga (arbeider) en Trijntje Jans Panman. Gehuwd 13-10-1864 te Scheemda met **Frouwke Huisman**, geboren 09-01-1827 te Westerlee (Scheemda), overleden 11-04-1895 te Stadskanaal (W), dochter van Jan Hindriks Huisman (landgebruiker) en Martje Wichbolts de Ruiter

Wijngaart, Harmina Grietina, geboren 29-11-1871 te Ommelandewijk (Veendam), overleden 13-02-1924 te Stadskanaal (W), dochter van Arend Wijngaart (koopman) en Derkje Duit. Gehuwd 17-09-1892 te Onstwedde met Eltjo Smit, geboren 13-11-1869 te Zuidbroek, overleden 07-11-1952 te Stadskanaal (O), zoon van Albert Smit (arbeider) en Wobbina Bos

Vrijheid was haar doel, menselijkheid haar plicht, rechtvaardigheid haar streven. Gelijkberechtigdheid voor alle mensen levens. In haar hel oog aldoor kaatste het licht van....

Ooit lag er een sloot tussen kerk en begraafplaats met een brug naar de zijingang. Er zijn plannen om die ingang te herstellen met palen en een toegangshek, zoals bij de hoofdingang. Ook zal de grond tussen de graven 15 tot 20 centimeter worden opgehoogd. De werkzaamheden gaan voorlopig nog door. In de toekomst zal de begraafplaats geregeld onderhouden moeten worden. Hopelijk zullen ook dan vrijwilligers zich daarvoor inzetten.

Bijzondere graven

Het voert wellicht wat ver om de begraafplaats aan de H.J. Kniggestraat te vergelijken met Père-Lachaise in Parijs, maar er liggen toch enkele doden die voor 'Bekende Knoalster' door zouden kunnen gaan: sluismeesters, verveners, commiezen, grote boeren, winkeliers en dominees. Sommigen van hen liggen in meer of minder rijk gedecoreerde praalgraven. Zelf heb ik weinig met dit soort graven, omdat ze schreeuwen, waar rustig, ingetogen spreken meer op zijn plaats zou zijn. Toch kom ik graag op begraafplaatsen, omdat ze bij uitstek uitnodigen om te mijmeren. Nergens worden we zo herinnerd aan de betrekkelijkheid van onze levens en tegelijk ook aan de waarde ervan. Aan de H.J. Kniggestraat worden we bovendien herinnerd aan de vroege geschiedenis van Stadskanaal.

Op de hoofdstenen van enkele van de oudste graven staan uitgebreide grafschriften, zoals op dat van Trientje Drenth: 'Hier rust een jonge bloem, der ouden lust en vreugd zoo wegens (!) zedig hart als haar opregte deugd, door maagschap teer bemint, nog meer door God haar Vader. Zoo nam hij 't jeugdig wicht reeds spoedig tot zich nader'

Het graf van landbouwer Arend Veninga toont veel van de symboliek, die gebruikelijk was in de tweede helft van de negentiende en eerste decennia van de twintigste eeuw: de treurwilg (tranen die op de aarde plengen), de zeis (de laatste oogst maaien, onherroepelijk einde), de zandloper (verstrijken van tijd, vergankelijkheid) en de vlinder (als een vlinder uit de cocon, zo verlaat de ziel het lichaam, verruult de dode het aardse voor het hemelse).

Soms maakt een grafschrift nieuwsgierig. Op de steen van Hillechiena Bakker staat: '... door een noodlottig toeval overl.' In het Nieuwsblad van het Noorden van 20 februari 1926 (kranten.kb.nl) vond ik het bijbehorende krantenbericht waarin het ongeluk aldus werd beschreven: 'Hedennacht geraakte een auto, bestuurd door den heer Kuipers uit Emmer-Compasuum, doordat het voorwiel achter de tramrails bleef zitten, in de Koppelsluis te Nieuwe-Pekela. Van de inzittenden verdrongen

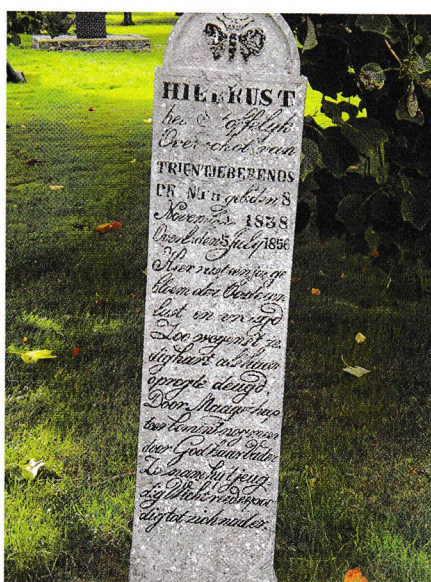
genoemde Kuipers en de echtgenoot van den caféhouder A. Drenth van Stadskanaal. De andere twee inzittenden, A. Drenth en K. Aten. wisten zich te redden.'

Volgens mij en velen met mij is de meest bijzondere dode toch wel Tjakko Kuiper. Als lyrisch tenor had hij vanaf augustus 1927 een rol in het cabaret van Jean-Louis Pisuise, die zelf vond dat hij niet langer romantische duetten kon zingen met zijn veel jongere vrouw Jenny Gilliams. Tussen Tjakko en Jenny ontstond een romance in het echte leven, waardoor de samenwerking tussen de drie op het spel kwam te staan. Tjakko werd door Pisuise de laan uit gestuurd, maar wist zich in eerste instantie verzekerd van Jenny's hart. Uiteindelijk koos ze toch voor Pisuise. Tjakko kon met dit verlies en zijn verdriet niet leven. Op de avond van 26 november 1927 zouden Pisuise en Jenny een voorstelling geven op het Rembrandtplein in Amsterdam. Tjakko wachtte hen daar op en schoot beiden dood met een pistool, waarmee hij vervolgens ook zichzelf van het leven beroofde. In eerste instantie werd Tjakko onder grote publieke belangstelling begraven in Amsterdam. Zijn moeder liet hem op 20 juni 1928 herbegraven in Stadskanaal. Toen zij in 1953 stierf, kreeg zij een graf naast hem. ■

Foto: Els de Raaf ▼

Bakker, Hillechiena, geboren 23-10-1896 te Stadskanaal (W), overleden 20-02-1926 te Stadskanaal (W), dochter van Jan Bakker (arbeider) en Hillechiena Meertens. Gehuwd 15-11-1919 te Wildervank met Andries Drent (arbeider), geboren 31-12-1898 te Wildervank, zoon van Albert Drent en Jantje Post

Drenth, Trientje, geboren 08-11-1838 te Borger, overleden 05-07-1856 te Stadskanaal (O), dochter van **Berend Wessels Drenth** (vervener) en Lammehien Andries Niks

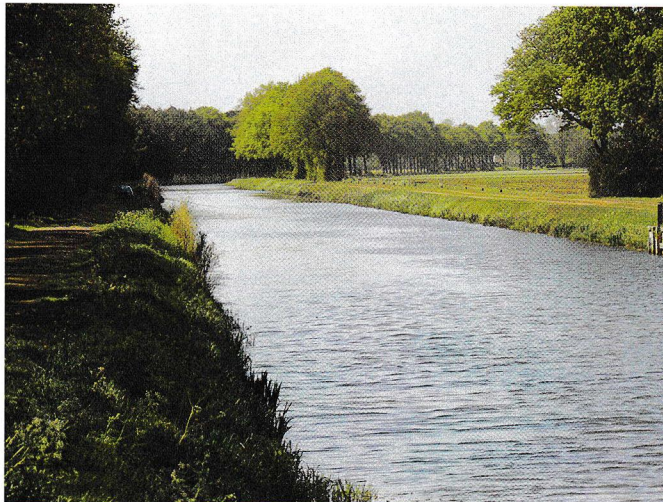

Kuiper, Tjakko Warmolt Lubbertus Jan (Tjakko) (lyrisch tenor), geboren 22-12-1898 te Groningen, overleden 26-11-1927 te Amsterdam, zoon van Lulof Kuiper en Grietje Eefting.

Over de Historische Vereniging Westerwolde

De vereniging

De Historische Vereniging Westerwolde (HVW) is in 1980 opgericht onder de naam Vereniging voor Genealogie en Historie Westerwolde. Het was in de tijd dat regionale geschiedenis en genealogie (voorouderonderzoek) een grote vlucht begonnen te nemen. Aanvankelijk vooral bedoeld als een contactorgaan voor geïnteresseerden in de streekgebonden genealogie, werd het historisch aspect steeds belangrijker. Deze ontwikkeling heeft zich doorgezet en nog geen tien jaar geleden (2004) waren er in Nederland al ruim 300.000 mensen lid van een historische vereniging of oudheidkundig genootschap. Ook de HVW doet het goed en heeft in het afgelopen jaar ongeveer 100 nieuwe leden mogen verwelkomen. Zonder de genealogie te veronachtzamen, probeert de vereniging in te spelen op de behoefte van steeds meer mensen om hun eigen (Westerwoldse) omgeving en familiegeschiedenis (nog beter) te leren kennen.

Het bestuur probeert de doelstellingen zo goed mogelijk vorm te geven door regelmatig ledenbijeenkomsten en een jaarlijkse excursies te organiseren. Naast de naams- en statutenwijziging heeft de HVW in 2011 nog een belangrijke stap genomen door het tijdschrift een nieuwe vorm (en een nieuwe naam; *Terra Westerwolda*) te geven. Om de praktische uitvoerbaarheid te versterken en het bereik te vergroten is daarvoor de samenwerking gezocht met het

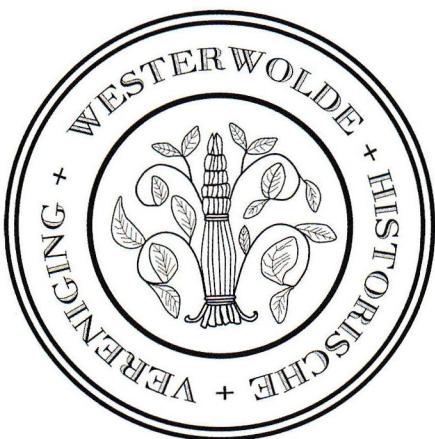
Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal. Om de banden met het noorden van Westerwolde en de beide Reiderlandse dorpen Bellingwolde en Blijham aan te halen, is tevens samenwerking gezocht met de Werkgroep Streekhistorie Bellingwedde. Hiermee wil de HVW benadrukken dat haar focus en actieradius wordt bepaald door de oude politiek-staatkundige grenzen van *Wedde, Westwoldingerland, Bellingwolde en Blijham cum annexis*, zoals de naam van het landschap sinds het begin van de 16^e eeuw was. Verdere ontwikkelpunten blijven de PR (naamsbekendheid en ledenwerving), nieuwe en andere activiteiten (zoals bijvoorbeeld de Dag van de Westerwoldse Geschiedenis) en de interne organisatie. Ook zou de vereniging een grotere rol kunnen spelen in het maatschappelijk debat en een attenderende functie kunnen hebben wanneer het gaat om bedreigd erfgoed. Dit alles gebeurt in het bewustzijn dat de activiteiten niet alleen voor, maar zo mogelijk ook *door* de leden worden georganiseerd. ■

Doelstellingen en uitwerking

In 2011 is de naam van de vereniging veranderd in HVW en zijn de statuten opnieuw geformuleerd. De doelstellingen van de vereniging luiden nu:

- Het bevorderen van de belangstelling voor en de kennis van de cultuurhistorie van het landschap Westerwolde;
- Het fungeren als platform voor een ieder die in de cultuurhistorie van Westerwolde geïnteresseerd is.

Lid worden van de Historische Vereniging Westerwolde?

De Historische Vereniging Westerwolde bestaat al sinds 1980. We houden ons bezig met de historie (in de breedste zin van het woord) van het landschap Westerwolde en de genealogie (stamboomonderzoek) van haar bewoners.

Wilt u lid worden van de Historische Vereniging Westerwolde? Voor 20 euro per jaar kan dat!

Het lidmaatschap is inclusief het tijdschrift *Terra Westerwolda* en geeft recht op het gratis bezoeken van onze gezellige ledenbijeenkomsten met interessante sprekers en deelname aan onze excursies (tegen kostprijs).

Zie voor meer informatie onze website www.verenigingwesterwolde.nl en meldt u hier aan als lid. U kunt ook een e-mail sturen aan info@verenigingwesterwolde.nl of door telefonisch contact op te nemen met Bert Roossien (secretaris): 06-23236063

Bisschopsweg

Grensgebied tussen Vriescheloo en Blijham

Foto: Helen Kämink ▲

Jochem Abbes
Jan Huizing

1. Boerderij Draaien we in Vriescheloo de Bisschopsweg in, dan zien we rechts een fraaie gerestaureerde boerderij (Dorpsstraat 98). Hier heeft eeuwenlang de familie Renken gewoond, die – uit Roswinkel komend – in 1715 deze (halve) heerd kocht en sindsdien in Vriescheloo woonachtig is gebleven. In 2002 werd het pand gerestaureerd, waarbij de schuur werd ingekort en van een on-Westerwolds rieten dak werd voorzien.

2. Opgraving kerk Een paar honderd meter verderop, ook aan onze rechterhand,

lag vroeger eeuwenlang een rond heuveltje in het land, op de heerd van de kerk. In 1939 en 1940 werd dit heuveltje onder leiding van de bekende archeoloog prof. dr. A.E. van Giffen opgegraven. De legende wilde dat hier een ronde kerk had gestaan, een zeldzame vorm voor een kerk in ons land. Dat het moest gaan om de oorspronkelijke kerkspelkerk van Vriescheloo was iedereen wel duidelijk en het belooft een interessante opgraving te worden. De opgraving maakte duidelijk dat er een gewone éénbeukige kerk met een driezijdig gesloten koor uit de

Misschien rijdt u wel eens van Vriescheloo via de Bisschopsweg naar Blijham. Het is een mooie route waarbij de kim bij bepaalde weersomstandigheden al de grijsblauwe tinten van de klei vertoont. Het lijkt wel of het uitspannel er hoger wordt, waarbij indrukwekkende wolkpartijen soms associaties oproepen met de beroemde 'Hollandse luchten' van Jacob van Ruysdael en andere meesters uit de Gouden Eeuw. Ondanks een radicale ruilverkaveling in de jaren 1987-1991, waarbij vrijwel het gehele oorspronkelijke kavelpatroon werd gekanteld, vertelt een gang over de Bisschopsweg ons nog steeds veel over de geschiedenis van het gebied, zeker wanneer men daarbij ook de inmiddels verdwenen landschapselementen meeneemt.

Boerderij aan de Dorpsstraat 98
▼ Foto: Jan Huizing

late Middeleeuwen heeft gestaan. De fundamenten waren niet op het zand gelegd, maar in sleuven in het veen. Toen dat veen ging inklinken, moesten er wel problemen met de stabiliteit van het gebouw ontstaan. Dit gebeurde dan ook, zo getuigen verschillende archivalia uit de 17^e en 18^e eeuw. Uiteindelijk werd de kerk omstreeks 1715 afgebroken en vervangen door de huidige – in 1717 gebouwde – kerk. Dat inklinken had ook nog andere gevolgen, ook te vinden in de archieven. Als het in de herfst begon te regenen, kwam vroeger vaak een groot deel van de ‘Vrieschelooster Vennen’ onder water te staan en kon men vaak niet met droge voeten de kerk bereiken. Helaas is tijdens de ruilverkaveling geen rekening gehouden met deze belangrijke historische plek voor Vriescheloo. Achteraf bezien had de plek van de oude Vriescheloo kerk een plek als landschapselement moeten krijgen.

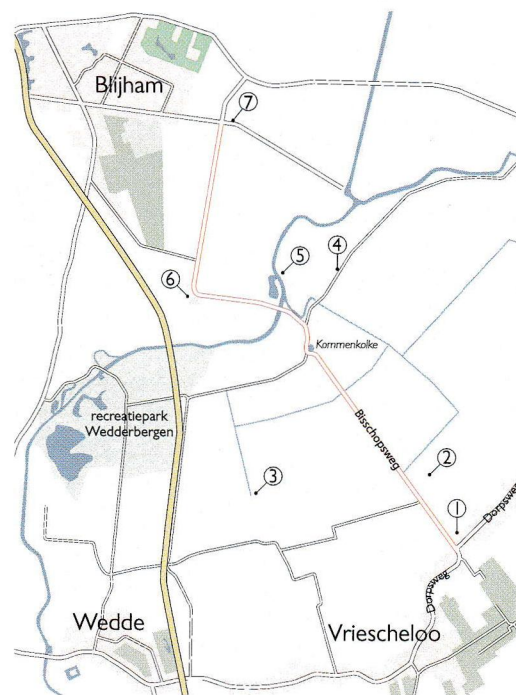
3. Zodendijk Als we vroeger naar links keken, zagen we een lage dijk aan de horizon; de zogenaamde ‘Zodendijk’. Deze dijk was in 1710 aanwezig en is door de Loosters aangelegd als beveiliging tegen het water van de Westerwoldsche Aa, die geregeld buiten zijn oevers trad. Later namen de problemen toe, toen door de toenemende ontginningen in Westerwolde de toevloed van water steeds groter werd en de wateroverlast toenam. In 1844 brak de Zodendijk door en er ontstond grote schade in het gebied. In de gevel van een boerderij vlak bij de Bisschopsweg bevindt zich nog altijd een steen die een bepaalde waterstand aangeeft; mogelijk een verwijzing naar deze dijkdoorbraak. Wat verder naar het eind van de Bisschopsweg kijken we weer naar links. Vroeger lagen daar de Oosterkolken, ontstaan door dijkdoorbraken in de Zodendijk. Ze zijn in de loop der tijd volgegroeid en/of gedempt en al meer dan een eeuw niet meer te herkennen.

4. Winterdijk Als we dicht bij het einde zijn gekomen van de Bisschopsweg, kijken we naar rechts. Daar zien we de (winter)dijk langs de Westerwoldsche Aa liggen. Aan de voet van deze dijk lag in het verleden ook een reeks van kolken, die inmiddels ook al weer zijn verdwenen. Bij één ervan werd verteld dat er eens een wagen werd achtergelaten, precies op de

plek van de vroegere kolk stond. Toen men de volgende ochtend de wagen wilde ophalen was hij verdwenen. Er waren ook geen sporen van diefstal te bekennen, dus moest hij wel in de onpeilbare diepte van de kolk zijn verdwenen!

5. Richting de Garst Aan het eind van het rechte stuk rijdt men langs een bosje, waarin zich de ‘Kommenkolke’ bevindt, een oud relict uit het roerige waterverleden van de streek. Eénmaal op de brug over de Westerwoldsche Aa, heeft men een prachtig gezicht richting de Garst, de Heemen, het dorp Blijham, Lutjeloo en de Wedderbergen. In 2010 is de oude loop van de Westerwoldsche Aa in de Garst weer hersteld. Tijdens deze werkzaamheden zijn door ons lid E. Renken uit Blijham sporen van vroeg-Middeleeuwse bewoning gevonden. Bij proefgravingen vond men o.a. resten van kogelpotten en Pingsdorf aardewerk, daterend tussen de 9^e en de 13^e/14^e eeuw. Het vroegst bekende Vriescheloo lag dus op ‘de Garst’ en is telkens (3x) een stuk naar het oosten verplaatst.

6. Lutjeloo Na de brug komt men dan in het gehuchtje Lutjeloo. Er is hier veel veranderd in de loop der tijden. Verschillende boerderijen zijn in de loop der tijd verdwenen, verplaatst of onherkenbaar veranderd. »

▲ De Bisschopsweg tussen Vriescheloo en Blijham. De nummers op de kaart corresponderen met de nummers in het artikel.
Kaart: Jaap Kok

Foto: Helen Kämink ▼

Nog twee boerderijen liggen er op het oorspronkelijke erf: het nieuwe veebedrijf van Warmerdam en de imposante boerderij waar vroeger het echtpaar Georgius-Ten Have heeft gewoond.

De laatste –waarschijnlijk de oudste boerderij van Blijham – ligt in verwaarloosde toestand te wachten op betere tijden. Eltjo Buringh vermeldde in zijn boerderijenboek van Blijham dat de gebinten waren samengesteld uit Noors grenen hout. Volgens overlevering zou 'de ondernemende weduwe, die het huis heeft laten bouwen in die tijd, een schip vol Noors hout hebben gekocht en het hout, benodigd voor de boerderij, van deze transactie hebben overgehouden'. Op de plaats van het huidige veebedrijf stond vroeger een zeer karakteristieke oude boerderij (Ploeger). Vlak bij deze boerderij zijn in het verleden wel eens bijzondere zaken gevonden zoals geprofileerde stenen en resten van grafzerken. Tot op heden is nog nooit precies opgehelderd wat dit nu voor vondsten waren en bleef het tot nu toe bij speculaties over een verdwenen kapel. Vaak worden deze in verband gebracht met de afzijdige ligging van Vriescheloo, waartoe het gehucht eeuwenlang heeft behoord. Pas in 1890 werd Lutjeloo formeel bij Blijham gevoegd, een regeling waarbij vooral de slechte bereikbaarheid van het moederdorp een rol zou hebben gespeeld.

Zo werden Lutjelooster kinderen wel eens in Blijham gedoopt en in het doopregister ingeschreven omdat de buiten zijn oevers getreden Westerwoldsche Aa een gang naar de Looster kerk onmogelijk maakte. Met de heringerichte Garst zijn de forse overstromingen van vroeger weer realiteit geworden (zie de foto van begin 2012) en roepen als zodanig de sfeer van het verleden weer op.

7. Versche Dijk Rijdt men vervolgens Lutjeloo door om vervolgens recht op De Heemen (Blijham) aan te rijden, dan passeert men om een gegeven moment -bijna ongemerkt- een zeer oude cultuurhistorische grens: de Versche Dijk. We bevinden ons hier namelijk in een grensgebied; de scheiding tussen het oude (Saksische) Westerwolde en het (Friese) Reiderland. Hoewel ook hier ruilverkavelingen heel wat hebben weggewist van het verleden, kunnen oude kaarten veel verheldering verschaffen. Zo verwijzen oude perceelsnamen als 'Kleine Esch' en 'Groene Esch' naar de oorsprong van Lutjeloo als esgehucht. Er bestond zelfs een eigen boermarke, de meest noordelijke van Westerwolde. Passeren we de Versche Dijk, dan verandert niet alleen de grondsoort, maar ook de vroegere agrarische structuur van het gebied. Was er bij De Heemen vroeger sprake van een zogenaamde 'Blockflurverkaveling',

meer westwaarts (richting de kerk) vond men de rechte lijnen van de heerden die volgens het oud-Friese recht van opstrek tot stand waren gekomen. We bevinden ons hier in het kerspel Blijham, dat samen met Bellingwolde vroeger tot het Ulsdaër Vijfde Deel van het Reiderland behoorde en in 1538 in een staatkundig verband met Westerwolde werd gebracht. De cultuurhistorische verschillen waren echter zo evident, dat deze eeuwenlang in de officiële naam van ons landschap tot uiting werden gebracht: 'Wedde, Westwoldingerland, Bellingwolde en Blijham cum annexis'.

Toen professor De Rhoer in 1809 voor zijn beschrijving van Westerwolde op bezoek ging bij de Blijhamster boeren, lieten die hem merken dat hij niet de fout moest maken om hun dorp bij Westerwolde te rekenen; daarvoor waren de verschillen te groot! Het is nu twee eeuwen geleden dat de Fransen het oude landschap Westerwolde uiteen reten in een aantal gemeenten. Nu wordt erover gepraat om de oude eenheid van het gebied weer te herstellen. Zouden daarbij de grote cultuurhistorische verschillen aan weerszijden van de Versche Dijk nog een rol spelen? Of moeten we toch zeggen: tempora mutantur nos et mutamur in illis (de tijden veranderen, en wij met hen)? ■

◀ Foto: Helen Kämink

De Westerwoldsche Aa buiten zijn oevers, januari 2012.
▼ Foto: Jochem Abbes

Donateursreis SHC: Osnabrück

Bert Roossien

Op zaterdag 6 oktober 2012 bezochten donateurs en vrijwilligers van het Streekhistorisch Centrum de stad Osnabrück. De bus was ook dit jaar weer vol waardoor een aantal mensen die zich te laat hadden aangemeld teleur moesten stellen. Na aankomst ging het eerst naar restaurant en brouwerij Rampendahl aan de Hasestrasse waar koffie met gebak werd genuttigd. Het restaurant staat in een van de oudste wijken van Osnabrück en bevat nog middeleeuwse bouwsporen. Helaas is ook dit oude stadsdeel in de Tweede Wereldoorlog grotendeels vernietigd. Onder leiding van twee gidsen wandelden we door de historische binnenstad die na de oorlog is herbouwd. Uiteraard bezochten we de Sint Peter Dom. Al rond 800 werd hier het eerste bisdom in het Saksische gebied gesticht door Karel de Grote.

Omdat de abdij Corvey aan de Wezer veel bezittingen had in het Reiderland en Westerwolde behoorden deze gebieden in de middeleeuwen kerkelijk ook tot het bisdom Osnabrück

Rond de bisschopskerk ontwikkelde zich een nederzetting die in 1147 al als stad werd aangeduid. In de tijd van de reformatie en de godsdienstoorlogen vonden in Osnabrück een groot aantal heksenvervolgingen plaats. In totaal werden 276 vrouwen en 2 mannen ter dood veroordeeld. In het oude stadhuis werd in 1648 de vrede van Westfalen getekend door de keizer van het Heilige Roomse Rijk en de vorsten van Zweden en Frankrijk, waarmee een einde kwam aan de dertigjarige godsdienstoorlog die grote delen van Duitsland verwoestte. Net als in het raadhuis van Münster – waar in hetzelfde jaar de vrede tussen Spanje en de Republiek werd gesloten – hangen hier aan de muur de portretten van de afgezanten en vorsten die bij de vredesonderhandelingen vertegenwoordigd en/of aanwezig waren. De stadswandeling eindigde bij de Heger Tor, een poort opgericht voor de soldaten afkomstig uit Osnabrück die meevochten in de slag bij Waterloo tegen Napoleon. Na het einde van de stadsexkursie konden de deelnemers op eigen gelegenheid Osnabrück verder verkennen, winkelen of een van de musea bezoeken. De dag werd afgesloten met een diner in restaurant Am Weinstube. ■

Excursie HVW: Emden en de Krummhörn

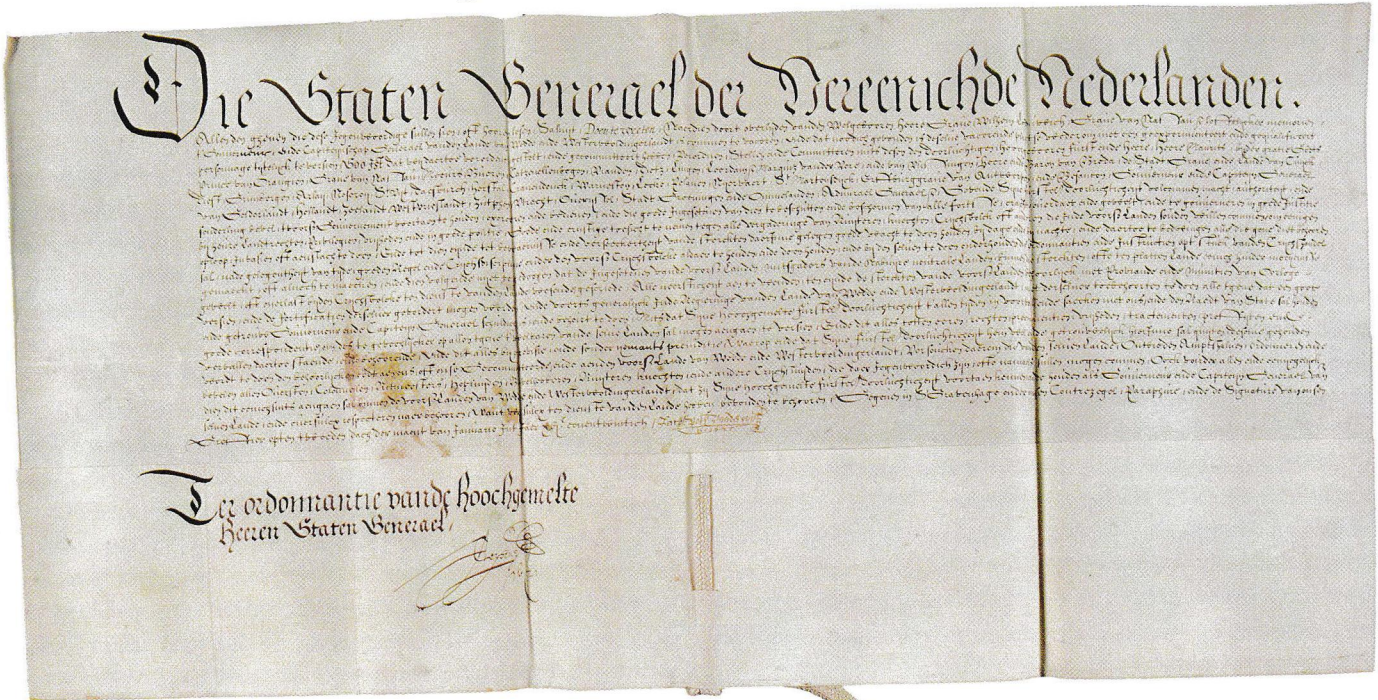
De excursie op zaterdag 27 oktober 2012 stond in het teken van Menso Alting, predikant van Emden en één van de sleutelfiguren ten tijde van de invoering van de Hervorming in Groningerland en Drenthe. Hij was bevriend met stadhouder Willem Lodewijk, was direct betrokken bij het ontwerp van de kerkorde van Stad en Lande en mocht de eerste preek in de Martinikerk houden na de verovering van de stad door prins Maurits in 1594.

Omdat het precies 400 jaar geleden is dat Alting stierf werd in Emden, in het Ostfriesisches Landesmuseum (Rathaus am Delft) en de Johannes à Lascobibliotheek (Grote Kerk van Emden) een grote dubbelexpositie gehouden over zijn leven, zijn werk en zijn tijd. De leden van de vereniging werden in het Landesmuseum rondgeleid door de tentoonstelling Menso Alting und seine Zeit en kregen in de Johannes à Lascobibliotheek tekst en uitleg van dhr. dr. K.D. Voss. Na de lunchpauze vetrok men vanuit Emden naar de Evangelisch Reformierte Kirche van Campen waar we de mooiste Romanogotische meloengewelven (13e eeuw) van Oost-Friesland bezichtigden. Daarna ging het richting Rysum alwaar de Ev.-ref. Kirche in het gelijknamige terpdorp werd bezocht. In deze deels nog uit de 12e eeuw daterende kerk bevindt zich het oudste bespeelbare kerkorgel uit N-W-Europa. Onze reisleider, Jochem Abbes, bespeelde het orgel. Tevens wees hij op de orgelbalustrade waarop een tekst staat die de naam vermeldt van een pastoor Edo van Westerwolde (zie voor meer het artikel in Terra Westerwolda nr. 3 pag. 12-13 en de reactie hierop van Jan Pieter de Groot in nr. 4 pag. 2). Na de kerkbezigting werd in het nabijgelegen restaurant/boerderij Rysumer Plaats traditionele Ostfriesentee met Kuchen geserveerd. ■

▼ In de kerk te Rysum. Foto: Jan Huizing

Prins Maurits gouverneur van Westerwolde

Jan Huizing

Dit betreft de benoeming van prins Maurits tot gouverneur en het kapitein-generaalschap van Wedde en Westerwolde op 2-1-1621.

Die Staten Generael der Vereenichde Nederlanden.

Allen den ghenen die dese jegenwoordige sullen sien off hooren lesen Saluyt. Doen te weeten naerdien doort overlyden van den welgebooren heere Grave Wilhem Loduwich, Grave van Nassau etc. loffelycker memorien, t'Gouverneur ende Capiteynschap Generael van den lande van Wedde ende Westerwolderlandt is commen te vaceren ende dat noodich gevonden is deselve vacerende plaetsewederom met een geexerinienteert ende gequalificeert personnage tytlyck te versien. Soo ist dat wy daertoe verordent, gestelt ende gecommitteert hebben, verordnen, stellen ende committeren mits desen den doorluchtigen, hoochgebooren furst ende heere, heere Maurits, by der gratie Godts prince van Orangien, Grave van Nassau, Moeurs, Bueren, Catzenellenbogen, Vianden, Dietz, Lingen, Leerdam etc, Marquis van der Vere ende van Millingen,

heere ende Baron van Breda, de Stadt Grave ende lande van Cuyck, Diest, Grimbergen, Arlay, Noserer, Stryt, Daesburch, Herstal, Cranendock, Wanesten, Lecke, Polanen, Nuervaert, St. Martensdyck, Erffburggrave van Antwerpen ende Besancon, Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, Westvrieslandt, Zutphen, Utrecht, Overyssel, Stadt Groeningen ende Ommelanden, Admiraal Generael etc. Gevende syne fursteliche doorluchticheyt volcommen macht, authorityt ende sonderling bevel, t'voorschreven Governement voortaan te houden, exorceren ende bedienen ende die goede ingesetenen van dien te beschutten ende beschermen van alle forste, cracht overdaet ende geweld ende te gouvernieren in goede justitie by heure Landtrechten, Privilegien, vryheden ende in goede politie, Goede ende erustige toesicht te nemen tegen alle vergaderinge van Ruyteren, knechten, Crychsvolck oft anderen die in de voorschreven landen souden willen commen om eenigen

oploop, invasien off aenslach te doen. Ende tot eynde tot bewaernisse ende verseeckertheyt van de sterckten daerinne gelegen, goede wacht te doen houden by dage ende by nachte ende daertoe te bedwingen alle die gene diet behooren sal: na de gelegentheyte van tyde, goeden Regel ende Crychsvolcke aldaer te houden ende doen houden ende by den selven te doen onderhouden die ordonnantien ende instructien opt stuck van den Crychshandel gemaectt off alnoch te maecten ende dien volgende nyet te gedoogen dat de ingesetenen van de voorschreven landen, mitsgaders van de nabuyre neutrale landen, binnen de sterckten ofte ten platten lande eenich hinder, moeyenisse, geweld off overlast by den Crychsvolcke ten dienste van den lande wesende, geschiede. Alle neersticheyt aen te wenden, ten eynde de sterckten van de voorschreven landen behoorlyck met proviande ende munitien van oorloge versien ende de fortificatien derselver gevordert mogen worden ende voerts generallyck in de Regieringe van den lande van Wedde ende Westerwolderlandt,

met derselver toebehoorten te doen alle tgene dat een goet ende getrouwe Gouverneur ende Capiteyn Generael schuldich is ende behoirt te doen. Mits dat syne hooggemelte furstelijke doorluchticheyt t' allen tyden in voorvallende saecken met ons ende den raedt van State sal houden goede correspondentie, om des te gevechlycker op allen tgene 't welvaren van de selve landen sal mogen aengaen te versien. Ende dit alles totten eeren, rechten, pree....entien, vryheden, tractementen, proffytten ende vervallen daertoe staende ende behoorende ende dit alles by provisie ende sonder nomants prejuditie. Waerop ende dat syne furstelijke doorluchticheyt hem wel ende getrouwelyck hierinne sal quytten, deselve gehouden wordt te doen den behoorycken eedt aen ons oft onse Gecommitteerde ende

aen den voorschreven lande van Wedde ende Westerwoldingerlandt, versoucken daerom die van den selven landen. Ontbieden Amptshalven, ordonneren ende bevelen allen Oversten, Colonnellen, Ritmeesters, hopleuyden, Bevelhebberen, Ruyteren, knechten ende andere Crychsluyden, die daer jegenwoordich zijn ofte namaels sullen mogen commen. Oock voirden allen ende een yegelijck dien dit eenichsints aengaen sal binnen de voorschreven landen van Wedde ende Westerwoldingerlandt, dat zy syne hooggemelte furstelijke doorluchticheyt voortaan kennen ende houden als Gouverneur ende Capiteyn Generael van den selven lande ende oversulcx respecteren naer behooren. Want wy sulcx ten dienste van den lande hebben bevonden te behooren. Gegeven in S'chravenhage

onder onsen contrezegel, paraphure ende de Signature van onsen Greffier opten tweeden dach der maent van januariario int jaer XVI C eenentwintich. Jacob Voth?? ..andeseey

Ter ordonnantie van de hooggemelte heeren Staten Generael.

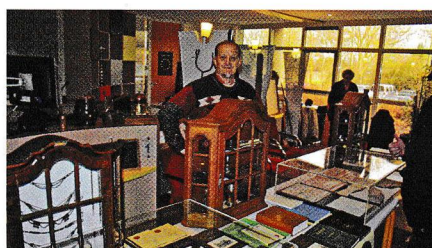
? Aersens 1621

Dit stuk toont ook aan, dat jhr. dr. P.J. van Winter in zijn boekje 'Westerwolde Generaliteitsland' het bij het juiste eind had, toen hij zijn boekje deze titel meegaf. Westerwolde maakte inderdaad eeuwenlang geen deel uit van de provincie Groningen. ■

De Dag van de Westerwoldse Geschiedenis

Jan Huizing

Op 15 december 2012 werd de eerste Dag van de Westerwoldse Geschiedenis gehouden in het gemeentehuis te Sellingen, ingeluid door de Giezelbaargbloazers. Deze dag werd georganiseerd door een aantal medewerkers van de gemeente Vlagtwedde, de Groninger Archieven, het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal en de Historische Vereniging Westerwolde. Voor onze leden iets bijzonders, geen gewone ledenbijeenkomst maar een hele dag voor liefhebbers van genealogie en historie. Voor elk wat wils. Zo konden ze kiezen uit diverse lezingen of een workshop meemaken. Allerlei activiteiten waren over de gehele dag verspreid. Op verschillende locaties schuifelden bezoekers langs de stands van zo'n 25 culturele organisaties, om te kijken wat een ieder had te bieden en om folders mee te nemen. Ook kon men zich opgeven voor een excursie naar het oude kerkje van Sellingen, de volop in restauratie zijnde Oude Stelmakerij of de Westerwoldse boerderij in Ter Borg, waar men door deskundigen ter plaatse uitleg kreeg. Gezien het grote aantal bezoekers is deze dag voor herhaling vatbaar. ■

Angst en Spanning op Heephoeve in Harpel

Trijn Zandstra-Wenning (84) vergeet oorlogsjaren van Joodse onderduikers nooit

Tekst: Hennie Lemein
Foto's: Gert Roelfsema

Naar oorlogsfilms kijkt Trijn Zandstra-Wenning (84) nog steeds zo min mogelijk. De beelden doen haar te veel denken aan die spannende en angstige jaren waarin onderduikers liefdevol onderdak vonden bij de familie Wenning in Harpel. 'Het grijpt me nog steeds aan', zegt Trijn Wenning. De oorlogsjaren waarin het joodse gezin van Simon en Esther Meijer zich schuilhield in boerderij Heephoeve van Trijn's ouders Marcus en Tinie Wenning zal ze nooit vergeten. Intens blij omdat de Meijers en twee andere onderduikers uit de handen van de Duitse bezetter bleven, maar de angst dat ze zouden worden ontdekt of verraden, is Trijn Wenning nimmer kwijt geraakt. Films op de televisie over die tijd zapt ze daarom liever weg.

Amper veertien was Trijn, het derde kind in het gezin Wenning, toen plotsklaps 'vreemde mensen' op de boerderij in buurtschap Harpel kwamen. Joodse mensen. Veehandelaar Simon Meijer uit Musselkanaal had een goede band met Marcus Wenning opgebouwd. Ze kenden elkaar van de handel, want ook Trijns vader verzorgde en verkocht koeien en paarden. Het was augustus 1942, toen Meijer doorkreeg dat hij zou worden opgepakt. Hij klopte aan bij Wenning. Of die geen plekje wist waar Meijer, z'n vrouw Esther en de kinderen Alex, Liny en Gerda zich konden verstoppen. Het zou voor eventjes zijn, maar het werden bijna drie volle jaren.

In 1936 streken Marcus en Tinie Wenning neer in Harpel. Daarvoor huisde het paar in Roswinkel. Marcus was fabrieksarbeider, maar voelde zich meer thuis op het land. Gewassen verbouwen, maar de voorkeur ging vooral uit naar het houden van vee. Dat deed ie al in Roswinkel waar Marcus een paar hectare land huurde. Toen hij hoorde dat naar een huurder van een boerderij in Harpel werd gezocht trok Wenning de stoute schoenen aan. Hij meldde zich als kandidaat. En mocht de boerderij, die de naam Heephoeve kreeg, runnen. 'Zo werd mijn vader ineens boer', vertelt Trijn Zandstra-Wennig. 'Hij en m'n moeder waren harde werkers. Op stal stonden zo'n vijftien koeien. Later kwamen er varkens, geiten en paarden bij'.

Geheim

De oorlog veranderde het leventje op de boerderij in Harpel drastisch. Simon Meijer was zo slim dat ie in Musselkanaal rondbazuinde dat z'n gezin naar Engeland zou vertrekken. Meubeltjes en andere spullen werden opgeslagen, die zouden ze later wel halen. Maar niet Engeland was de bestemming, maar het nabijgelegen Harpel. 'Ineens kwamen er vijf mensen bij', zegt Trijn Zandstra. 'De Meijers kregen een plekje aan de voorkant van de boerderij. Daar was nog een ongebruikte kamer. Wij kregen te horen wat er aan de hand was en dat we absoluut niets mochten vertellen. Tegen niemand. Je wist immers niet wie wel en niet te vertrouwen is. Al die jaren liep ik rond met dat geheim. Vriendinnetjes mochten niet mee om te spelen. De burens naast ons woonden op enige afstand, dus die zouden niets merken. Alleen de overburen... Later, pas na de bevrijding, hoorden we dat zij in de kamer waar de Meijers zich verstopten 'vreemde' mensen hadden gezien. Ze waren gelukkig 'goed' en hielden zich stil'.

Onze weg voerde langs een zandpad dat erg mul was. Papa, die behalve met zware fietstassen ook nog met een zware rugzak belast was, had daardoor soms de grootste moeite het evenwicht te bewaren. We gingen maar een eind lopen totdat het pad beter werd. Na een nachtelijke tocht kwamen we aan bij een nieuwe boerderij, bewoond door Wenning. We gingen met hem naar zolder, waar alleen maar enige stapels jutezakken lagen. We

installeerden ons, waarna papa vroeg of hij een geschikte schuilplaats wist voor mama en Liny. Hoewel hij verschillende namen opperde werd besloten m'n moeder en zusje er bij te nemen. Dan had mevrouw Wenning het miner druk met ons te verzorgen, want mama kon haar eigen potje koken. Papa ging direct nog op reis om de dames de volgende dag al in Harpel te brengen.

“Het grijpt me nog steeds aan.”

Verkering

Ook Trijns vriendje, ene Frans Zandstra uit Ellersingshuizen, kreeg evenmin het 'grote geheim' te horen. Trijn verklapte niets. Frans, waarmee Trijn later in Sellingen een gezin stichtte, verscheen ook niet in haar ouderlijk huis. 'Dat was destijds niet de gewoonte', legt Zandstra (84) uit. 'Je had verkering, maar bij elkaar thuis komen... nee, dat gebeurde zelden. Bovendien moest je 's avonds om acht uur binnen zijn. Werd alles verduisterd. En ach, we woonden hooguit twee kilometer van elkaar vandaan. Daar tussenin waren voldoende plekjes waar we elkaar konden zien. En zoenen natuurlijk'.

▼ Boerderij Heephoeve in Harpel

Bijna drie jaar was de kleine slaapkamer in het voorhuis dé verblijfplek van Simon, Esther, Alex, Tiny en Gerda Meijer. Overdag lieten de Meijers zich zo weinig

mogelijk zien en horen. 's Avonds, als het donker was, waagde de familie Meijer zich soms aan een wandelingetje buiten, speelden de kinderen op zolder of renden wat op de deel. De kinderen van Marcus en Tinie Wenning, Klaas, Geesje, Trijn, Harm, Marcus en Elisabeth, speelden met het drietal van Meijer, maar naar buiten

toe mocht geen signaal zicht- of merkbaar zijn. Wasgoed bijvoorbeeld. Dat van de Meijers hing binnen te drogen.

Gelukkig hebben we gisteren voldoende lectuur gekregen en de Engelse les zal vandaag wel weer verschijnen. Die geeft iedere keer wel zoveel huiswerk dat de ladies er het grootste deel van week mee zoetbrengen en ook ik er meer tijd bij verslijt dan nodig is. Het is voor mij nu al de derde keer dat ik met deze taal opnieuw begin. Eén keer op de ULO, één keer op de HBS en nu weer, maar dat schiet niet hard op. »

Dreiging

Angstig bleef het wel. Want niet alleen de familie Meijer huisde onder één dak met de Wennings. Nog eens twee onderduikers hadden zich in de boerderij verstopt en in het laatste oorlogsjaar kwam er ook nog een Engelse piloot bij. 'De dreiging was er continu', legt Trijn Zandstra uit. 'Geen dag had je het gevoel dat alles veilig was. We moesten op onze qui vive blijven, nooit verslappen. Tja, dan loopt de spanning wel eens op. Mijn vader was getipt dat de Duitsers of leden van de Landwacht ons in de gaten hielden. Op een nacht werd besloten dat de familie Meijer naar een ander adres moest, ergens in Jipsinghuizen. Toen het weer veilig leek kwamen de Meijers terug'.

We hadden weer een eersterangs kijk op schijnwerpers en spervuur. Het was nog maar half tien toen de vliegtuigen hier al over dreunden. Het was een prachtig gezicht hoe de schijnwerpers heen en weer flitsten, soms wel twingtig tegelijk en daar tussendoor het afweergeschut, dat in takrijke kleuren naar boven schoot. Toen er niet meer kwamen, kwamen de Duitse 'jagertjes' er aan en hoorden we in de verte met een klap een vliegtuig vallen. En dan nog voortdurend het bonzen van de bommen, dat alles deed trillen.

Overvliegende bommenwerpers veroorzaakten in januari '45 hevige paniek. In de boerderij stond net de dis op tafel,

toen het jankende geluid van een groep Engelse vliegtuigen de rust verstoorde. Naargeestig gierend geluid ging aan een

“Geen dag had je het gevoel dat alles veilig was. We moesten op onze qui vive blijven, nooit verslappen.”

daverende klap vooraf. Het was alsof een vliegtuig op het dak van de boerderij zou klappen. Iedereen binnen ging op bevel liggen en wachtte met bonkend hart af. Glasgerinkel en hevige knallen volgden. 'Ruiten kapot, gaten in het dak door kapotte of verschoven dakpannen en ramen uit de kozijnen geslagen. Een chaos', herinnert Trijn Zandstra zich. 'Lichtkogels en schijnwerpers verlichtten de omgeving, het afweergeschut ratelde onafgebroken. Opeens hoorden we gestommel, we schrokken enorm. Duitsers, was het eerste wat we dachten. Het bleek een Engelse piloot die met z'n toestel was neergestort, zich met een parachute had weten te redden en een veilig adres zocht.

Hij stond met de handen in de lucht. Die man, een jonge vent nog, wist natuurlijk ook niet waar ie terecht was gekomen. We hebben hem geholpen, maar wisten zeker dat de Duitsers naar hem op zoek zouden gaan. De parachutist moest eerst eten, maar dan zo snel mogelijk ergens anders zich verstoppen. Met een grote schaar hebben vader en Simon Meijer z'n rangteken van z'n uniform geknipt. Inmiddels werd de schade aan de boerderij enigszins hersteld. Overal zaten planken, karton en stropakken om de gaten te dichten'.

Wat werd gevreesd werd bewaarheid. Een paar dagen later werd een groep van wel dertien Landwachten op de Harpelerweg gesignaleerd. Trijn was net aan het schaatsen en zag de groep in de richting van haar huis lopen. 'Dat is goed mis', ging het door mijn hoofd. 'Waarschuwen kon niet, dat zou te veel opvallen. Ik bleef buiten en bleef rondjes in het ijs krassen. Wat ik niet wist was dat m'n ouders de Landwachten ook al hadden zien aankomen. De familie Meijer verstopte zich razendsnel onder de vloer van de voorste woonkamer. Op het luik werd een naaimachine en spinnewiel gezet. De kachel wekte geen argwaan, want moeder vertelde dat m'n zusje verstelwerk deed. Dat kon ze natuurlijk niet in een ijskoude kamer doen, vandaar dat de kachel brandde.

Verstoppen

Om de Meijers de kans te geven zich te verstoppen had moeder gevraagd of ze eerst bij de burens konden kijken, zou zij ondertussen koffie maken. Want daar hadden 'die verkleumde Landwachten toch wel trek in?' Even later kwamen ze terug en wilden met de huiszoeking beginnen. M'n vader wist dat de Landwacht die de leiding had een paardenhandelaar was en lokte hem mee naar de stal om trots het vee te tonen. De overige Landwachten zaten in de kamer aan de koffie en wachtten af. Mijn moeder, broers en zussen probeerden zo nonchalant mogelijk te doen. O, wat was ik blij dat ik niet binnen zat. Ik weet zeker dat ik was doorgeslagen. Die immense spanning had ik niet aangekund. De ene Landwacht kwam na het kijkje in de stal terug en zei dat de neergestorte parachutist niet bij ons zat en waarschijnlijk ook niet

De gezinnen Wennig en Meijer maakten na de bevrijding een rondrit door het dorp.
▼ Foto: archief mevr. Zandstra-Wenning

zou worden gevonden. Hij schreef op een papier dat tijdens de huiszoeking niets onregelmatigs was geconstateerd. Pas toen ze waren vertrokken, durfde ik naar huis. Ik had me op het ergste voorbereid, maar hoorde opeens de stem van mijn vader. Wat was ik opgelucht!

Een week of acht geleden heb ik een kou gevat en dat heeft zich langzamerhand tot zoiets als reumatiek uitgebreid. Daarbij kreeg ik nog een kou op de luchtpijpen of nog erger. We hebben op alle mogelijke manieren geprobeerd dat los te krijgen, doch niets hielp. Ook is de hele rug pijnlijk. De warmte in bed is er in elk geval goed voor. Vrijdag is de dokter geweest. Hij is betrouwbaar. Ik moest rustig blijven liggen en zoveel mogelijk frisse lucht inademen, goed eten, vooral veel vet en groente. Hij zou ook zorgen voor levertraan, die maar zelden wordt verstrekt.

Kosjer

Het gezin Meijer at niet mee uit de pan die bij Wenning op tafel kwam. 'Die was in hun ogen onrein', legt Trijn Zandstra-Wenning uit. 'Hun voedsel moest kosjer zijn. Varkensvlees was taboe. Dus werd er een geit of koe geslacht. Alex, de oudste zoon van Meijer, werd eens ernstig ziek. Pleuritis, een soort tuberculose. Een

stekende pijn, hij kon haast niet meer normaal ademen. Er moest een dokter komen, maar dan zou worden ontdekt dat we joodse onderduikers hadden. In Vlagtwedde woonde dokter Boer, die zat bij de ondergrondse. Boer onderzocht Alex en zei dat ie toch maar eens een hapje varkensvlees moest eten, anders zou hij niet beter worden. Alex weigerde dat. 'Laat mij dan maar doodgaan, ik eet niets van een varken', zei hij. M'n moeder heeft van volle melk roomboter gekarnd en voor hem extra verse groente uit de tuin gekookt. Gelukkig kwam hij er weer bovenop'.

De twee families deelden niet alleen lief en leed, maar ook kleding. 'Schoenen waren op de bon, maar we hadden natuurlijk geen extra bonnen voor de Meijers', zegt Trijn Zandstra. 'Afgetrapte schoenen werden weer opgelapt om door een jonger kind te kunnen worden gedragen'.

Het is vrijdag 20 april 1945 en we zitten al weer in ons huis in Musselkanaal. Vrij! De familie van moeders zijde hebben het allemaal overleefd. Tante Bets herkende me eerst niet. In ons huis waren de ruiten er uit genomen, uit voorzorg voor het eventueel opblazen van de brug. Maar daar is gelukkig niets van gekomen. Heel

veel bekenden kwamen ons feliciteren. Het was overal handjes geven. Van de buurt kregen we een grote bloemenmand. Eén kamer is nu weer bewoonbaar met eigen en geleende meubelen.

En dan is het zomaar april 1945 en rijden Polen Sellingen en ook buurtschap Harpel binnen. Eindelijk vrij! Marcus Wenning haalde een kar uit de schuur, spande een paard in, zette stoelen op de kar en reed met de familie Meijer en z'n eigen kroost heen en weer. De bevrijding kan worden gevierd. Na twee jaar en acht maanden op de Heephoeve zwaait de familie Wenning de joodse gasten uit.

Alex Meijer (1926-1988) schreef gedurende de periode dat de Meijers onderdak vonden in Harpel een dagboek. Dat dagboek is door Trijn Zandstra-Wenning geschonken aan de Stichting Oorlogs- en Verzetcentrum in Groningen. De schenking past binnen de actie 'Niet Weggooien van een aantal musea en instellingen uit het land, waarmee zij aandacht vragen voor behoud van historisch materiaal uit de Tweede Wereldoorlog. Een aantal passages uit het dagboek van Alex Meijer zijn in het verhaal van Trijn Zandstra-Wenning verspreid afgedrukt. ■

Uit de geschiedenis van Westerwolde

Gevonden in de Groninger Archieven
Aflevering 2

Jan Huizing

5-5-1623 Zijn de Raetsheren Huningha ende den drost Edsard Rengers gecommiteert, omme Tammo Haijckens gekoren Richter toe Billingwolde ende Blijham den eed affte nemen ende denselven te stellen in de possessie (*bezit*) van zijn ampt.

19-3-1625 Op de veelvuldige clachten der Ingesetenen van Wedde ende Westerwoldingelant beroerend de tapperije dewelcke gehouden worden bij den Richter Veenhuijs tot groten last ende kosten van den genen die voor recht(*szaken*) ieets te doen hebben, is verstaen dat denselven ende zijn familie zal worden interdiceert (*verboden*) tapperije te holden hetzij van winen, branddewinen ofte enigerhande bieren, zullende hetselve hem aenschreven ende door den drost anbevolen worden, onder comminatie van deportement. (*het schenken van drank in hetzelfde vertrek waar gelijktijd de rechtszaken werden afgehandeld, was niet bevorderlijk voor een rustig verloop van die zaken!*)

25-3-1625 Gehoort het rapport gedaen bij den heren Gecommitteerden tot de overdijkinghe bij de Ulsda, is goet gevonden, dat van de gelegenheit eerst oculaire inspectie genomen (*ter plekke bekijken*) ende mit de van Billingwolde ende Blijham omme de anwassen (*de kwelders*) gehandelt zal worden.

13-8-1625 Borgemeesteren ende Raedt ordonneren aen den drost Edsart Rengers omme den Inwoonderen van gemelte forteresse op de Buirtang te mainteneren (*handhaven*) in het gebrueck ende possess van de twee marckt dagen in elke weeck van broot ende andere vivres (*levensmiddelen*), mitsgaders het vrij inbrengen van Hollantsch ende andere wien ende bieren bij henluiden dus langh (-).

8-9-1625 Op de Requeste van Jr. Edsard Rengers drost toe Wedde etc. om Albert van der Cloppenborch te mogen annemen (als) toll ende swine snider allene ende met exclusie (*uitsluiting*) van anderen in zijn anbevolen drostampt onder presentatie van 4 gl. des jaers voor het octrooij tot een recognitie (*gerechtelijke erkenning*). D'h.h. Borgemeesteren ende raedt autoriseren den Remonstrant om den gemelten Cloppenborch tott een swine snider in zijn anbevolen drostampt in voegen voorschreven aen te nemen, so als hij tott der Stats mieste proufeijtt zall kummen.

25-11-1625 Is binnen gestaen de Richter Jacob ten Veenhuijs alhijr verschenen op de klachten over hem gedaen bij Harmen Alberts van Vlachtwedde, van dat deselve bij hem qualijcken was getracteert mit inlegeringe van soldaten boven t'gene zijne nabuiren geschien, als vervolginge ende anders. Welckes hem voorgehouden zijnde, is bij hem expresse entkent. Daerop d'hh.

Borgemeesteren ende Raedt geordonneert hebben, dat bij de here drost Rengers secrete informatien genomen zal worden ende insonderheit op de qualificatie van de personen dewelcke geattesteert hebben. Ondertusschen is den Richter voorschreven bij de hogeste ongenade anbevolen, sich tegens den voorschreven Harmen Alberts ende alle anderen? Igelick geboerlicken te (ge)dragen, oock sick van het tappen off in halen van bier op de rechtdagen gehielicken t'enthouden.

2-4-1626 Op de Requeste van Henderick Henderix Kennekens woonachtich in Bellingewolde, daerbij gevoeget is Athestatie (*bewijs*) van den Ingesetenen van 't caspel voorschreven remonstrerende (*verzoekende*) het groot ongerijff welcke den Ingesetenen aldaer hebben wegens haeren enichsten windmoelen ende daerbij versoeckende consent (*toestemming*) ende octroij omme in het caspell Bellingewolde voorschreven op zijn egen gront te mogen stellen noch een winde moelen. D'h.h. Borgemeesteren ende Raedt den inholt van desen geexaminert ende daerop gesien hebbende het advijs van den drost Edsard Rengers consenteren (*inwilligen*) ende octroijeren den Remonstranten in het caspel Bellingewolda op zijn eigen gront te moegen stellen een windemoulen onder conditie dat hij voor desen concessie betalen ende aen den drost voorschreven tott deser stat proufijtt twintich carol. gulden eens ende voortan jaerlijx alle jaeren op datum deser tijt gelijcke guldens, dat mede hij Remonstrant ende zijn successeurs (*opvolgers*) op het stuck van het loon ende anders sijn (-) ampt aengaende zich zullen reguleren nae alzulcke ordre ende wetten als hen luiden worden gegeven.

29-2-1627 Op de Requeste van enige Ingesetenen van Westerwolde ten einde de keur op Hemmo Stala gedaen van het Richterampt aldaer mach worden gerebraeteert (*ongeldig verklaart?*) omdat hij in den rechtstoel niet was gearvet.

5-3-1627 Borgemeesteren ende Raedt in Groningen als heren van den Lande van Westerwolde, Bellingewolde ende Blijham doen kunt ende betuigen dat wij hebben gecommiteert ende gelastet, committeren ende lasten mits desen den here Edzard Rengers onse drossard in den lande voorschreven om met den alder eersten ende op 't spoedichste sich te transporteren naer Wedde ende aldaer doen vergaederen alle d'Ingesetenen van den Rechtstoell Westerwolde, henluiden uith onsen naeme voordraegende dat wij tot een Richter gekoren hebben Hemmo Stala ende dat wij oock geexamineert hebben de Requeste van enige Ingesetenen tegens dese keur verclaert ende verstaen hebben deselven niet te striden tegen des Landes octroij ende Lantrecht. Lasten voorts onse voorschreven drossard omme den

voorschreven Hemmo Stala den eet af te nemen ende in possessie te stellen van het voorschreven Richteramt, niettegenstaende enige oppositie dewelcke daertegens souden mogen vallen, alles met penale (*lijfstraffelijke*) mandementen aen den Ingesetenen om dese gemelten Hemmo Stala voor haeren Richter bekennen ende van alles aen ons rapport te doen.

19-6-1627 Op 't voorstell van den Capitein Frans (van) Donia Commandeur in Bellingwolster schans ten einde de wech van deselve schanse nae ende tott de Pekel Ae ende van daer nae Winschoten gemaeket werde. Hebben d'hh. Borgemeesteren ende Raedt den heren gecommiteert totte (-) ter saeke gelast ende geauthoriseert omme met den voorschreven commandeur desen aengaende te communiceren ende het maeken van voorschreven wech mede helpen te bevorderen in conformite (*overeenkomstig*) voorslach van den heren gecommiteerden van Vrieslant ende dese provincie.

8-3-1628 Dat de begonnende wegen van Bellingewolder zijll nha Winschoten, item bij Vriesche Loo omtrent Wedde, voorts mogen verveerdiget worden.

1-6-1628 Borgemeesteren ende Raedt der stat Groningen verstaende dat jegenwoordich Sijne Genade Graeff Ernst Casimir van Nassouw Stathouder met de anders adjugeerde (*toegevoegde*) Gecommiteerden sich sullen begeven nae den Boneschans ende de naerdere fortificatie tott dienst deser landen aldaer ordonneren, hebben goet gevonden te requiren ende te committeren, (-) mits desen den Raetsheer Albert Wijffringh omme met den Bouwmester Pieters op 't spoedichste sich derwaerts te transporteren ende Sijne Genad. met den Gecommiteerden voorschreven in bedenken te geven, off niet raetsaem sulde wesen datt niet allene de voorschreven Boneschans beter gefortificeert ende sterker gemaeket werde op de plaetse daer de leste leijtt, maer oock datt de Bonderzijll versekert muchte worden door het leggen van een redoute daeraen ofte om op de Mennebult off daeromtrent, zijnde dese plaetsen alle noch binnen de limete van Westerwoldingelant gelegen.

30-6-1628 In deliberatie genomen zijnde hoe de schansen op den Langen Ackerts nu gelecht wordende genoempt zall worden. Is verstaen dat men dezelve noemen zall Houwinga ham. ■

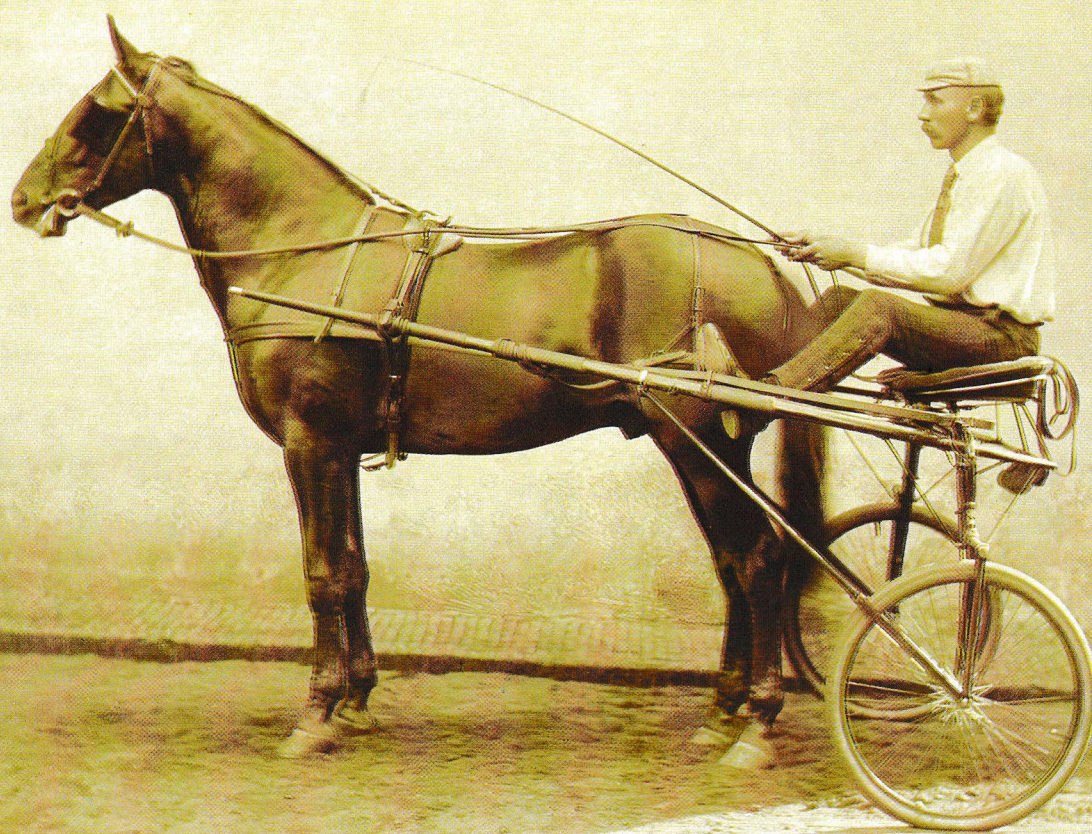

▲ Wybrand de Geest, Portret van Ernst Casimir I (1573-1632), graaf van Nassau-Dietz, circa 1630-circa 1635, inv. SK-A-570, Rijksmuseum Amsterdam.

Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz was stathouder van Friesland (vanaf 1620) en van Groningen en Drenthe van 1625 tot 1632. In die functie overwoog hij in 1628 om van de Boonerschans een vesting te maken. Nog datzelfde jaar stichtte hij Nieuweschans, toen nog aan de Dollard, waardoor de Boonerschans aan belang zou inboeten. De nieuwe vesting heette eerst Langakkerschans, vervolgens (getuige het rekest van 30-6-1628) Houwingaham en is nu bekend onder de naam Bad Nieuweschans.

Westerwolde was in die tijd Generaliteitsland. Uit het document op blz. 18 blijkt dat in 1621 tot gouverneur en kapitein-generaal van Westerwolde werd benoemd Maurits van Nassau, prins van Oranje, die tot 1625 tevens Stadhouder van Groningen was.

Ernst Casimir van Nassau-Dietz was niet alleen stadhouder, maar vooral ook militair leider in de Tachtigjarige Oorlog. In die hoedanigheid overleed hij in juni 1632 tijdens het Beleg van Roermond, toen hij bij een inspectie van de loopgraven door een kogel in het hoofd werd getroffen.

Het beste paard van stal

Helen Kämink

Deze keer een foto van een paard, en wat voor een paard! Een draver met Arabisch bloed, slank en gespierd, ingespannen voor een licht karretje. Dat is een sulky en erop zit de pikeur. De man lijkt zich nauwelijks van de fotograaf bewust, de foto is zuiver en profiel genomen. Het karretje doet modern aan, met de twee grote spaakwielen die met de hard opgepompte luchtbanden aan fietswielen doen denken. Zelfs de grote ventielen zijn op de foto zichtbaar. Verder toont de foto weinig wat de herkomst en locatie verraaft.

We verplaatsen ons naar Stadskanaal (gemeente Wildervank), aan het eind van de negentiende eeuw. Voormalig pikeur Pieter Aers, geboren in Cadzand in 1860, neemt zijn intrek in het befaamde Hotel Panman, nabij de Gasselternijveenschemond. Hij krijgt er een kamer in de hoek van de schuur, niet ver van de hengstenstallen. Die hengsten waren gekocht door een tiental rijke boeren die zich verenigd hadden in de 'hengstenvereniging'. Verder stonden er ook steeds ongeveer tien merries in de stal van het hotel. Het was een tijd waarin het paard nog van het grootste belang was voor zowel het vervoer over de weg als voor het werk op het land.

Pieter Aers was door hoteleigenaar Meerten Panman aangetrokken om de paarden te verzorgen, omdat de vorige verzorger bang voor de hengsten was. Aers was Panman aanbevolen door iemand van de veeartsenijopleiding in Utrecht. Pieter had als oud-pikeur een grote kennis van paarden. Hij werd hierom door alle boeren bewonderd. In de stal stonden dan ook niet de minste hengsten. Zo had je Moritz, Runbald en Emi. Moritz leverde goede werkpaarden als nageslacht, waardoor hij heel gewild was bij de boeren in de regio en dus veel geld opbracht. De 'wat lastige en bijterige' Runbald verwekte met name koetspaarden en Emi, een 'prachtdier maar met een perverse smaak' (omdat hij alleen maar viel op een oud scheepsjagerspaard dat bijna door haar knieën zakte) verdiende zijn geld voornamelijk met prijzen op keuringen. Pieter had het er maar druk mee. Elke morgen ging hij de hengsten 'afstappen'. Met elk paard reed hij een uur voor de sjees om ze in goede conditie te houden. Daarnaast gaf hij de boeren advies. Hij ontving ze in zijn kamertje dat vol hing met posters van beroemde paarden en jockeys, waar hij graag over vertelde.

Vrolijk en opgeruimd

Pieter Aers was altijd vrolijk en opgeruimd en kon met iedereen goed opschieten. Wat we van hem weten, is bewaard gebleven dankzij memoires van de zoon van de hotelhouder. Pieter Aers nam de jonge Willem Panman regelmatig mee naar de paardenmarkt. Naar die in Aurich was je wel een paar dagen onderweg en dat was in die tijd voor een jongen van een jaar of tien een geweldige onderneming. Ook nam Pieter Willem eens mee naar de paardenraces ter ere van Gronings Ontzet in augustus in de stad Groningen. Met de paardentram tot de Pekelderweg, met de stoomtram naar Zuidbroek en vandaar met de trein naar Groningen. Ze bleven er drie dagen en maakten alle festiviteiten mee, van de races tot de kermis en het beklimmen van de Martinitoren, die je in die tijd nog tot de bovenste trans op mocht. Van al deze belevenissen heeft Willem een week niet kunnen praten, zo onder de indruk was hij.

Behalve heel aardig en vriendelijk, was Pieter Aers ook een held. Zo wist hij eens een dronkaard die een nabijgelegen café kort en klein sloeg te overmeesteren en hield hij een ontsnapte stier staande, die

in wilde razernij achter een eveneens losgebroken koe aan holde.

Op 11 mei 1904 overleed Meerten Panman aan de gevolgen van Diabetes. Hoewel Pieter Aers ook toen de familie tot grote steun was, besloot moeder Panman het hotel te verkopen aan Piet Braam, onder wiens naam het hotel verder gaat. De familie Panman vertrok naar Groningen en Pieter Aers zou een jaar later trouwen met de ruim 20 jaar jongere Anje Slim met wie hij twee dochters kreeg. Aers is op dat moment 'handelsagent in veekoeken'. Op 16 januari 1924 stierf de paardenman, 64 jaar oud. ■

Bronnen

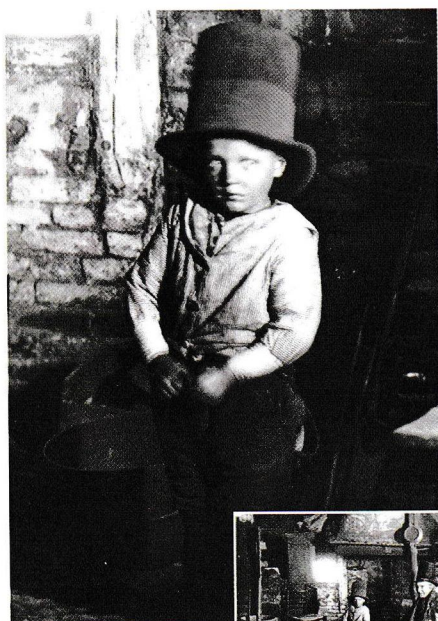
Al deze gegevens zijn bewaard gebleven in het archief van het **Streekhistorisch Centrum** dankzij publicatie van de memoires van Willem Panman in de Kanaalstreek van 22 juli 1983 tot 25 oktober 1984. Ze zijn te raadplegen onder bibliotheeknummer D4 109. De foto bevindt zich eveneens in het SHC onder nummer foto-07861.

Voor de kwartierstaat van Pieter Aers en Anje Slim: P. Wijkens, *Familienaam Wijkens* (Utrecht 2007) 21 e.v.

Klaas Koers en zijn buurjongen (2)

Naschrift bij De foto en het verhaal in Terra Westerwolda jaargang 2, nummer 1

Helen Kämink

Diverse lezers reageerden op de vraag wie het jongetje op de foto met Klaas Koers zou kunnen zijn. Albert Buursma publiceerde in 2007 het boek 'Westerwolders over Vroeger, een eeuw Westerwolde in interviews' waarin door Jan Engelkes wordt bevestigd dat het om zijn broertje Lute gaat. Hij vertelt dat Koers goed met de buurkinderen overweg kon. De anecdote ging dat als een van zijn katten dood ging, die plechtig begraven moest worden. Er werd een heuse stoet gevormd met Klaas en de dode kat voorop, daarachter de twee zussen van Lute en Jan, en vervolgens Lute, die de klok moest luiden, met de schop. Over zijn bouwvallige huis zei men wanneer het winter werd dat het bij Koers binnen een dag eerder vroom dan buiten.

Lezer Geert Luth meldt ons echter dat het niet Lute (1904) is, maar zijn jongere broertje Albert (1910). Luth heeft hem nog persoonlijk gekend. Het type hoed dat hij draagt werd door mannen tijdens begrafenissen gedragen. Bovendien wist hij te vertellen dat op de tafel geen kandelaar, maar een vliegenvanger staat.

Overigens werden de kinderen Engelkes later goede en bekende schaatsers, waarbij met name Lute veel prijzen won. Hij wordt wel de beste kortebaaniërder van Groningen genoemd en alleen al in de winter van 1929 schaatste hij 1800 gulden bij elkaar. ■

Bronnen:

Kwak, J. en Stolk, C. *Dorp Toen en Nu* deel 3 (Scheemda, 1988) p. 98-103.

Buursma, A. *Westerwolders over Vroeger, een eeuw Westerwolde in interviews* (Sellingen, 2007) p. 39 e.v.

Wenda Niemeijer

Waar en wanneer bent u geboren?

Ik ben op 31 oktober 1973 geboren in Daarlerveen (Overijssel).

Bent u in Westerwolde opgegroeid? Zo ja, welke taal werd er thuis gesproken?

De eerste jaren van mijn leven woonden wij met ons gezin in Blomberg (Duitsland) omdat mijn vader beroepsmilitair was. Mijn ouders spraken Gronings met elkaar, maar mijn zus en ik leerden Nederlands. Toen we weer in Nederland kwamen wonen, leerde ik gaandeweg Gronings spreken, mede dankzij mijn oma die wel altijd Gronings met ons sprak.

Hebt u ooit/wanneer hebt u de streek verlaten?

Tijdens mijn studie woonde ik in Den Haag en Leeuwarden, maar kwam elk weekend terug naar mijn ouders, dus echt weggeweest? Niet echt 'verlaten' dus!

Wat is voor u typisch aan Westerwolde?

Bij deze vraag moet ik denken aan de boerderij in Ter Wupping, waar mijn grootouders woonden. Hoewel het een boerenbedrijf was dat elders natuurlijk ook wel voorkwam, was de sfeer toch typisch Westerwolds. Niet alleen het gebouw ademde de sfeer van het Westerwolde van vroeger, ook de leefstijl en de taal was onmiskenbaar streekgebonden.

Wat mist u van uw geboortestreek in de regio waar u nu woont?

Op zich is deze vraag voor mij niet relevant, omdat ik in Westerwolde woon. Maar als ik weg zou trekken, zou er genoeg zijn dat ik zou missen. Ondanks dat ik elders geboren ben en mijn eerste jaren in Duitsland heb gewoond, is Westerwolde onmiskenbaar mijn "Heimat". Mijn voorouders wonen hier al generaties lang.

Wat is zeker de moeite waard om te behouden?

Het landschap zoals het nu is. Maar ook het cultureel erfgoed in de streek moet worden bewaard voor volgende generaties. En het Gronings natuurlijk!

Wat vind u het mooiste plekje in Westerwolde?

Het Metbroekbos. Ik kijk vanuit mijn raam in de richting van dat bos. In alle jaargetijden is het erg mooi om daar te wandelen of te fietsen.

Wat zijn de grootste veranderingen in de streek sinds uw kindertijd?

Ik herinner me met name de reconstructie van de Vesting Bourtange. Ik zat in de jaren tachtig op de Christelijke Lagere School in Bourtange en er werd toen gewerkt aan het bouwen van de bastions en de grachten werden gegraven. Ik weet nog dat wij op de fiets naar school gingen en dat we dan via een reeds aangelegde wal naar school fietsten. En dat op de plek waar 'mijn' school stond, nu - volgens mij - een gracht ligt; dat is best vreemd.

Wanneer bent u lid geworden?

In 2011.

Op welke manier bent u actief geweest in historie en genealogie?

Op dit moment ben ik vooral vanuit mijn werk als onderwijzeres bezig met geschiedenis in het onderwijs. Ik ben begonnen met educatief werk in zowel het Drents Museum in Assen als in de Vesting Bourtange. Ik ben nu inmiddels 10 jaar werkzaam in het basisonderwijs en werk daarnaast in opdracht voor (erfgoed) instellingen. Ook ga ik naar scholen toe met speciale doe-lessen over verschillende tijdvakken uit de geschiedenis. Voor de scholen in de gemeente Vlagtwedde heb ik de 'cultuurmap' samengesteld waarin allemaal lessen staan waarmee de leerlingen hun eigen regionale geschiedenis beter kunnen leren kennen.

Bent u lid van andere verenigingen?

Nee.

Wat is voor u een hoogtepunt/belangrijkste gebeurtenis in de geschiedenis van de streek?

Dat is toch wel de bouw van de Vesting Bourtange in 1593. De rol die de vesting speelde tijdens de Opstand vind ik erg interessant.

Als u het voor het zeggen had, wat zou u in Westerwolde veranderen?

Ik zou willen dat de regionale geschiedenis nog meer in het onderwijs verankerd zou worden. Het is immers heel belangrijk dat kinderen al vroeg gestimuleerd worden om enthousiast over hun eigen streekgeschiedenis te zijn.

Hebt u nog suggesties voor het tijdschrift?

Als leerkracht denk ik aan het volgende: misschien kan er nog gezocht worden naar een manier om het tijdschrift inzetbaar te kunnen maken in het onderwijs.

Wilt u verder nog iets kwijt?

Ik hoop dat we er als Historische Vereniging in slagen om de geschiedenis van onze prachtige streek nog beter voor het voetlicht te brengen. Als nieuw bestuurslid sta ik dan ook zeker open voor goede suggesties. ■

Albert Pieters Wegman en Antje Kragt

Ruut Wegman

Albert Pieters Wegman, geb. Vriescheloo 09-12-1840, arbeider, ovl. Blijham 23-02-1923, zoon van Pieter Berends Wegman (1785-1867), beroep, en Engeltje Harms Wannemaker (1798-1879), tr. Wedde 22-05-1869 **Antje Kragt**, geb. Morige 22-11-1842, ovl. Blijham 04-10-1900, dochter van Koert Harms Kragt (1815-1882), arbeider, Wilhelmina Steffens Houwen (1822-1875).

Uit dit huwelijk zijn zes kinderen geboren:

1. **Willemina Wegman**, geb. Morige 12-06-1870, ovl. Lutjeloo 09-06-1912, tr. Wedde 28-04-1909 Jurren Luppens (1880-1942), zoon van Luppo Luppens en Engeltje Korte.
2. **Pieter Wegman**, geb. Blijham 06-01-1873, textielarbeider, ovl. Enschede 26-02-1949, tr. Wedde 29-05-1901 Ettina Frederika Wijchman (1871-1940), dochter van Dirk Wijchman en Pieteriena Mellina Moorlag.
3. **Koert Wegman**, geb. Blijham 17-06-1876, chef stoker, ovl. Velsen Noord 24-03-1937, tr. Amersfoort 24-01-1901 Johanna Bakker (1876-1055), dochter van Adrianus Bakker en Maria Meijer.
4. **Harm Wegman**, geb. Blijham 27-03-1880, rechercher, ovl. Rotterdam 22-07-1944, tr. Rotterdam 03-05-1911 Frouke Lamfers (1883-1937) dochter van Jan Lamfers en Aaltje Bloem.
5. **Hiske Wegman**, geb. Blijham 19-02-1883, smid/winkelier, ovl. Oude Pekela 09-03-1962, tr. Oude Pekela 17-12-1908 Henderika Germain (1879-19??), dochter van Tjaard Germain en Stijntje van Anken.
6. **Albert Wegman**, geb. Blijham 07-07-1887, vrachtrijder, ovl. Winschoten 10-12-1958, tr. Wedde 27-01-1909 Jantje van der Laan (1890-1973), dochter van Harm van der Laan en Martje Woltjer.

De foto is omstreeks 1897 gemaakt door L. van der Ven, fotograaf, Langestraat Winschoten.

Velema Mode Musselkanaal

▲ De eerste winkel van Auke en Pietertje Velema rond 1918, archief Velema

Petri C. J. Velema

De voorgeschiedenis

Omstreeks 1655 wordt in Leer in Duitsland Coert Hindricks geboren. Rond 1680 trekt Coert de grens over om in 1685 in Vlagtwedde te trouwen met Roelffien Swierts. Er wordt een boerderij gepacht in de omgeving van Veele. Het echtpaar krijgt samen 4 kinderen. Nog geen 12 jaren na hun huwelijk overlijdt Roelffien. Het jongste kind is pas 3 jaar. Een jaar later trouwt Coert met de 18 jaar jongere vrouw Imcke Lubberts. Uit dit tweede huwelijk worden nog 3 kinderen geboren. Coert overlijdt te Veele in 1727. Zoon Roelf Coerts uit het tweede huwelijk neemt de pacht voor de boerderij van zijn vader over. In 1811 nemen achterkleinkinderen van de Duitse Coert de naam Velema aan. Dat betekent 'van Veele'. Inmiddels heeft het achterkleinkind Jan Jans Velema het besluit genomen tot de aankoop van een eigen boerderij 'De Staakenborgh' te Vlagtwedde. De Staakenborgh is een boerderij annex herberg. Jan Jans en zijn vrouw Willemtien Aikes krijgen 9 kinderen. Het jongste kind, Albert Jans wordt op 'De Staakenborgh' geboren in 1828. Albert Jans wordt landbouwer in Bourtange en trouwt in 1852 met Johanna Berendina Beekhuis. Ze krijgen 5 kinderen. Albert Jans is een ondernemend man. Hij overlijdt helaas op de jeugdige leeftijd van

36 jaar en zijn weduwe is genoodzaakt het mooie bedrijf vijf jaar later te verkopen. Wanneer Albert Jans overlijdt is de oudste zoon Willem (1853) nog maar 11 jaar oud. Waarschijnlijk vertrekt moeder Johanna met haar kinderen noodgedwongen naar de pas ontgonnen Veenkoloniën. Rond 1850 wordt de schutsluis 'Het Stenenverlaat' omgeving Sluisstraat in Musselkanaal opgeleverd. Er ontstaan winkeltjes en ambachtelijke bedrijven in de omgeving van de sluizen en de bruggen. Zoon Willem Velema gaat in Musselkanaal aan de Sluisstraat wonen. Hij wordt er wagenmaker en kantoorhouder van de P.T.T. Hij trouwt in 1876 met Trijntje Feringa en ze krijgen 8 kinderen. Het jongste kind wordt geboren in 1894 en heet Auke Velema.

Auke Velema

Twee jaar later in 1896 is de aanwas van de gereformeerde kerk in Musselkanaal dermate groot, dat in dat jaar de 'Vereniging tot Stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel op Gereformeerde grondslag' wordt opgericht. In 1897 wordt de nieuwe gereformeerde school aan de Sluiskade (ingang Tweede Exloërmond) geopend. Vader Willem Velema neemt zitting in het bestuur. Zijn vrouw Trijntje is een zeer

Naast de gereformeerde kerk aan de Marktstraat in Musselkanaal begon Auke Velema bijna een eeuw geleden een textielzaak. Kleindochter Petri vertelt over de lange geschiedenis van familie en winkel, over opkomst, oorlog en groei en de betekenis van de kerk voor de familie.

gelovige vrouw. Hun jongste kind Auke is één van de eerste leerlingen van De school met de Bijbel. Zo klein als Auke is wordt hij 'verliefd' op een meisje in zijn klas. Haar naam is Pietertje Middel, de oudste dochter van Hindrik Middel, een vervener en varkenskoopman en Trijntje de Groot. Als Auke 12 jaar is gaat hij als jongste bediende werken in de manufacturenwinkels van de firma Grol en Huizing, beide aan de Marktstraat in Musselkanaal. Maar Auke is nogal ambitieus en wil toch liever een eigen zaak. Als hij ongeveer 19 jaar oud is, sluit hij een lening af, koopt een voorraad textiel en verkoopt dit aan boeren uit de omgeving. Met een zware koffer achterop zijn fiets rijdt hij in weer en wind naar de Drentse monden (o.a. Eerste en Tweede Exloërmond, de Beetse, Mussel enz. In het Gronings noem je dit 'mit 't pak bie de weg'. Auke vond het fietsen met een pak achterop vreselijk! Bij slecht weer heeft hij wel eens achter een hooiberg een potje zitten huilen. Inmiddels is de jeugdliefde tussen Auke en Pietertje uitgegroeid tot een relatie. Ze trouwen in 1916. Hun eerste woning staat naast de meesterswoning van de gereformeerde school aan de Sluiskade. Hun eerste zoon Willem wordt nog hetzelfde jaar geboren.

Een eigen winkel

Aukes zaak loopt goed, alhoewel hij de hele uitzet van Pietertje heeft verkocht. De verkoop van textiel vindt rond 1920 plaats aan de Marktstraat 47, daar waar Pietertje was geboren. Pietertjes vader, Hindrik, had de zaak zo laten verbouwen dat er twee winkeltjes in gehuisvest waren. Een kruidenierswinkel voor Reint Middel, Pietertjes broer, en een textielzaak voor Auke. Omdat er in Musselkanaal geen veen meer af te graven was, verhuist Hindrik Middel met zijn vrouw naar Ter Apel en later naar Emmer- Compasuum. Het pand aan de Marktstraat is nu van Reint en Auke. Later heeft Auke zijn zwager geholpen om een kruidenierswinkel te beginnen bij de brug aan de overkant van het kanaal (Stationsstraat 2) schuin tegenover het pand aan de Marktstraat. Zo komt het hele pand in het bezit van Auke. Auke stopt veel energie in zijn zaak. Zijn filosofie is: grote partijen inkopen en met een lage winstmarge weer verkopen. De zaak groeit snel. Auke, ambitieus, vindt dat er een auto moet komen. Hij is één van de eersten in het dorp. De auto wordt uit Rotterdam gehaald. Om veilig naar Musselkanaal terug te keren rijdt Auke achter een auto aan van de biscuitfabriek (Bruitje Beer) van de firma Branbergen. Auke en Pietertje krijgen 8 kinderen. In 1936 vindt er een verbouwing plaats aan het pand aan de Marktstraat en in 1938 wordt de grote tuin achter de winkel vol geplant met dennenbomen die, ter gelegenheid van het huwelijk van Juliana en Bernhard, als versiering van Musselkanaal hadden gediend. Inmiddels is Auke lid geworden van een noordelijke inkoopcombinatie I.N.G.O. Later wordt hij zelfs voorzitter en onder zijn leiding breidt de inkoopcombinatie zich uit tot aan Zwolle.

De oorlogstijd

Auke neemt zitting in het schoolbestuur van de Gereformeerde school en wanneer de Tweede Wereldoorlog uitbreekt wordt hij ook voorzitter van de Burger Bescherming. Vanuit deze functie reist hij af naar Groningen naar het beruchte Scholtenshuis om met textiel zijn aanstaande schoonzoon Alie Munneke, die daar gevangen zit, vrij te kopen. In het begin van de oorlog is er nog voldoende handel. Het is dan ook vrij druk

in de zaak. Drie van zijn zonen, Willem, Reint en de jongste Bert, komen in de zaak. Omstreeks 1950 koopt Auke voor Willem een zaak in Emmen en voor Reint in Deventer.

Bert Velema

De jongste zoon Albert, genoemd Bert, neemt de zaak over in Musselkanaal. Bert had liever iets anders willen worden. In de oorlog bezocht hij de H.B.S. in Stadskanaal. Halverwege de oorlog sloot de school de deuren omdat veel leerkrachten waren ondergedoken. Het was daarom logisch dat Bert in de zaak

Bert en zijn vrouw zijn druk met de zaak. Een grote passie van Bert is de muziek. Als kind had hij orgelges gehad van Alie Verwer, een man die veel voor het muzikale leven in de Kanaalstreek heeft betekend. In de oorlog bespeelde Bert als jongen het orgel van de gereformeerde kerk (naast de zaak) omdat de andere organisten waren ondergedoken.

Bert begeleidt bijna wekelijks op zondag de eredienst. Vaak wordt hij ook gevraagd om de rouw- en trouwdiensten te begeleiden: Velema is immers altijd wel in de winkel aanwezig. Tot aan zijn dood in 2000 heeft hij het orgel bespeeld.

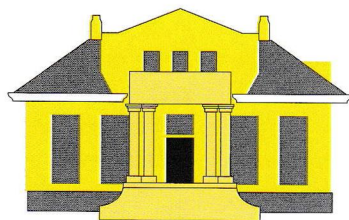
▲ De winkel rond 1936, waarschijnlijk na een verbouwing, archief Velema

kwam. Hij haalt zijn middenstandsdiploma, gaat naar de handelsavondschool en behaalt verscheidene boekhouddiploma's. Auke krijgt zo meer vrije tijd. Hij steekt regelmatig de Atlantische Oceaan over om drie van zijn dochters te bezoeken die na de oorlog naar Canada waren geëmigreerd. Bert Velema heeft inmiddels kennisgemaakt met een Fries meisje uit de omgeving van Dokkum. Ze trouwen in 1953. Berts vrouw Eike had voor haar huwelijk al enige verkoopervaring en zij helpt al gauw mee in de zaak. Wanneer er 3 dochters geboren werden verhuist Auke met zijn vrouw naar Emmen en gaat wonen boven de zaak van hun oudste zoon aan de Noorderstraat. Verschillende keren wordt het pand aan de Marktstraat verbouwd en gemoderniseerd. Auke is er nog regelmatig te vinden. Tijdens de drukke winkelweken houdt hij een oogje in het zeil en praat met "oude klanten". In 1982 overlijdt Auke Velema, zijn vrouw een jaar later.

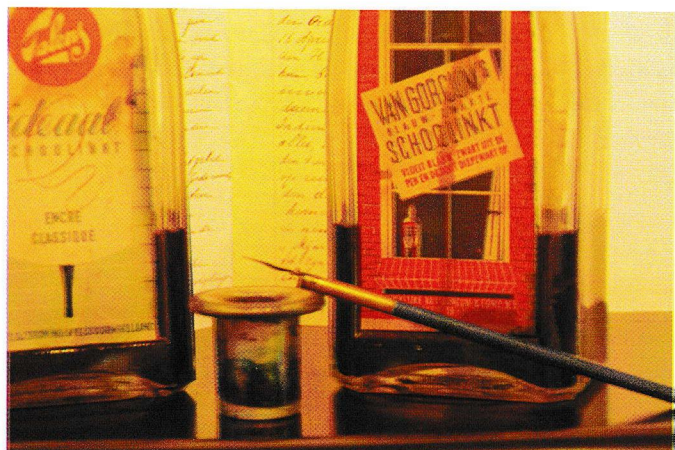
In 1993 kwam de jongste dochter van Bert in de zaak. Joke was opgeleid tot onderwijzeres maar na een aantal jaren lesgegeven te hebben koos ze ervoor om samen met haar vader de zaak te runnen. Tot op heden is Joke in de zaak te vinden. Onder haar leiding is het pand vernieuwd. Zo is in de achtergevel een glazen pui geplaatst zodat iedereen kan genieten van de mooie tuin. ■

Geraadpleegde literatuur:

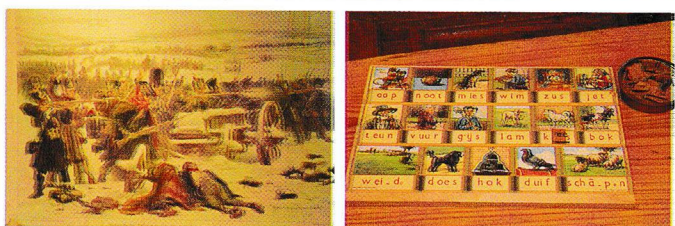
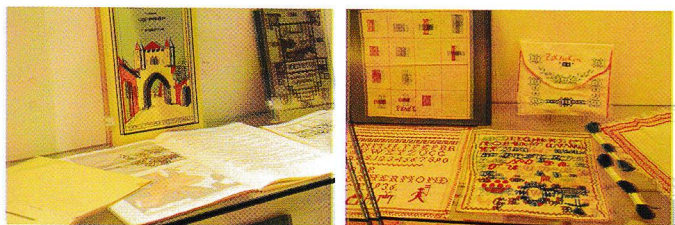
B. Velema en H. van Wermeskerken, *Vier eeuwen Westervoldse geslachten Velema-Koers te Veele*
H. Schuurman, *Musselkanaal een dorp aan het Stadskanaal*
B. Roossien, *Musselkanaal, een verhaal over turf, groei en bedrijvigheid*
J. Vissering, *Honderd jaar christelijk onderwijs in Musselkanaal*

MUSEUM
AGENDA

STREEKHISTORISCH CENTRUM

▲ Foto's: Arie Stenekes ▼

Nu

Onderwijs in de Kanaalstreek

Nog t/m 31 maart 2013

Onderwijs: wie is er niet groot mee geworden? Voor de eerste kinderen in Stadskanaal was de schoolgang echter niet zo vanzelfsprekend. 'Ofschoon er thans reeds 100 kinderen zijn, groeiden dezelve tot aan de Herfst' van 1810 meestal in het wilde op.' berichtte schoolopziener Hendrik Wester in 1811.

De dichtstbijzijnde school in Wildervank was meer dan een uur gaans. Daarom werd in 1810 besloten om in Stadskanaal een school te vestigen. Die eerste school bij de Pekelderweg schoot volgens opziener Wester ernstig tekort. Leerlingen konden amper lezen en schrijven. Omdat kinderen dikwijls werkten om het gezinsinkomen aan te vullen of omdat ze meehielpen bij de oogst, was het verzuim onder de scholieren vooral buiten de winters om erg hoog. In 1816 werd een tweede school gesticht en deze deed het volgens de inspectie al veel beter.

Na dit wat aarzelende begin groeide het aantal scholen mee met de bevolking. Er kwamen meer scholen, zowel lagere als middelbare, scholen voor beroepsonderwijs en scholengemeenschappen, speciale, openbare en bijzondere scholen.

Het Streekhistorisch Centrum heeft in zijn collectie veel foto's en voorwerpen die herinneren aan het onderwijs in vroeger tijden. Een selectie daarvan kunt u deze maand nog zien in Huize ter Marse.

Verwacht

Opening Huisje van Manning

Binnenkort

In januari werd de restauratie van het Huisje van Manning, de dienstwoning naast Huize ter Marse, opgeleverd. Momenteel wordt er hard gewerkt aan de herinrichting, waarbij het Huisje weer grotendeels toegankelijk wordt voor publiek.

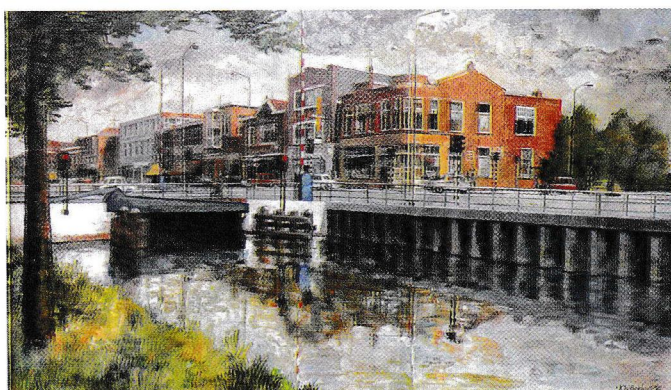
Het oorspronkelijke keukentje wordt ingericht met vele huishoudelijke gebruiksvoorwerpen uit grootmoeders tijd die tot nu toe lagen opgeslagen in het depot. Straks zullen de weckflessen-met- inhoud, het kolenfornuis en de zakketel weer in volle glorie te zien zijn op de plek waar ze voor werden bedoeld.

Studieruimte

Ook het krantenarchief komt terug, nu het Huisje is voorzien van klimaatbeheersing en de luchtvochtigheid weer op peil kan worden gehouden. De ingebonden kranten krijgen samen met de documenten een plek op de bovenverdieping van het Huisje, en kunnen geraadpleegd worden in de nieuwe studiekamer in de voormalige garage die is samengevoegd met het varkenshok. Door deze samenvoeging is een prachtige nieuwe ruimte gecreëerd die tevens gebruikt kan worden voor vergaderingen en bijeenkomsten van kleine groepen.

Karl van Beekum

Binnenkort

De zaal zal bovendien het nieuwe onderkomen worden voor een collectie van zeven schilderijen van de kunstenaar Karl van Beekum, die zich in 1955 in Stads kanaal vestigde. Hij was een leerling van de Veendammer schilder Herman Mees aan de kunstacademie in Rotterdam en werd een erg veelzijdig kunstenaar. In Stads kanaal werd hij tekenleraar aan het Ubbo Emmius en maakte hij ook diverse kunstwerken voor de openbare ruimte. Zo zijn bijvoorbeeld het beeld van de Knoalster Lorelei (1969) en het mozaïek Samenwerking (1977) op het politiebureau van Stads kanaal door hem gemaakt. De schilderijen die straks in de Karl van Beekumkamer zijn te bewonderen, zijn afkomstig uit de kunstcollectie van de gemeente Stads kanaal waar ze lange tijd niet te zien waren. Enkele jaren geleden liet de gemeente deze werken restaureren en benaderde het SHC met het verzoek of ze er permanent getoond konden worden. Met het gereedkomen van het Huisje krijgen ze de plek die ze verdienen, voor iedereen zichtbaar.

Magisch Realisme

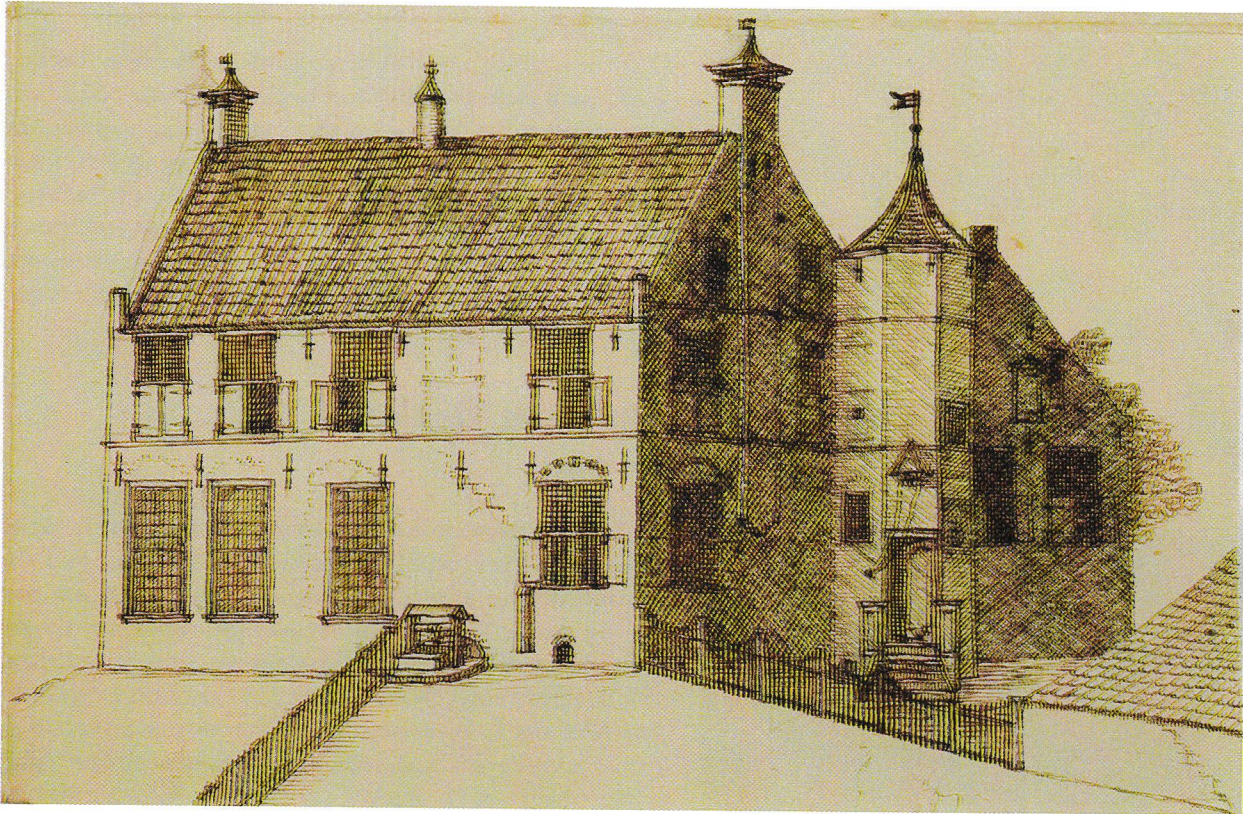
De schilderijen die in het Huisje komen te hangen, tonen nog steeds herkenbare plekjes van Stads kanaal. Zo zijn bijvoorbeeld de Gele Klap en de Buinersluis in olieverf vastgelegd. Van Beekum wist daarbij tegelijk een geheimzinnige sfeer te scheppen door vaak dreigende wolkenluchten op de achtergrond te schilderen. Deze manier van werken doet denken aan het magisch realisme, een stijl die in Nederland vooral bekend werd door het werk van Carel Willink.

Leo Martinus

Van 6 april t/m 2 juli 2013

Ter gelegenheid van de komst van de werken van Van Beekum naar het Streekhistorisch Centrum is voor een tentoonstelling in de kamer voor wisselstellingen Leo Martinus uit Stads kanaal uitgenodigd. Ook zijn werk is magisch-realistisch te noemen, met name zijn serie over zijn geboortestad Groningen. Leo schildert bekende gebouwen alsof de stad is overstroomd. Met deze werken geeft hij uiting aan zijn zorgen over de klimaatverandering, maar ook zou je kunnen zeggen dat bijvoorbeeld op het schilderij van de Stadsschouwburg de cultuur het water letterlijk tot aan de lippen staat. ■

Beckeringsh was burcht van Wedde niet vergeten

Soms hangt veel af van toevalligheden. Zo ook de vondst van een pentekening van de burcht van Wedde uit 1749 en enkele andere bijzondere cartografieschetsen van de omgeving. Ze werden aangetroffen in de Universiteitsbibliotheek van Groningen in het archief Acker Stratingh na een tip van dr. Egge Knol, conservator van het Groninger Museum.

Albert Hazelhoff
Roelof Hazelhoff

▲ Portret Theodorus Beckeringsh (ca. 1738)

Het gaat hier om een tekening van Theodorus Beckeringsh, de 18^e-eeuwse maker van de zogenaemde Beckeringshkaart die verscheen in 1781, met daarop als randversiering bijna alle buitenhuizen en borgen in de provincie Groningen. Die van Wedde ontbreekt echter, zodat tot voor kort niet bekend was dat Beckeringsh ook de Wedder burcht had geschetst. Wie was deze Theodorus en waarom heeft hij met zoveel aandacht de burcht van Wedde getekend als hij toch niet voor de kaart werd gebruikt?

Theodorus Beckeringsh werd op 21 augustus 1712 geboren aan het Martinikerkhof in Groningen als zoon van Lambertus Beckeringsh, advocaat bij de Hoge Justitiekamer in Groningen en later secretaris van Gedeputeerde Staten van Groningen, en Ella Catharina Sijpkens. Theodorus studeerde aan de Universiteit van Groningen waar hij in 1732 werd ingeschreven en in 1738 promoveerde. Het was een bijzondere promotie. Niet alleen promoveerde hij samen met de één jaar jongere medestudent Petrus Muntinghe op een gezamenlijk proefschrift, maar ook waren de stadhouder van Groningen en Friesland, prins Willem IV en diens

echtgenote prinses Anna van Hannover aanwezig. In het Gedenkboek van de Hoogeschool Groningen uit 1864 komen we de volgende passage tegen:

'Maar het grootste bewijs van belangstelling in de Akademie had de Prins in 1738 gegeven. Den 19en Maart van dat jaar had de Senaat besloten, de HH. Petrus Muntinghe en Theodorus Beckeringh met de meest mogelijke plechtigheid, tot doktoren in de Rechten te promoveren. Dit geschiedde den 2en April, en daarbij had iets buitengewoons plaats, dat men besloot in de Acta op te teekenen.

Z.H. namelijk, de Prins van Oranje, Stadhouder van dit Gewest, die door de kandidaten was uitgenoodigd, was niet slechts bij de plechtigheid, maar ook bij den doktoralen maaltijd tegenwoordig, terwijl de Prinses, zijne echtgenote, alleen de promotie met hare tegenwoordigheid opluisterde. Bij die gelegenheid was voor haar eene bijzondere zitplaats ingericht op de beun, die zich tusschen het choor en het schip der Akademiekerk bevond. Bij de promotie zat de Prins boven de Kuratoren: aan het feestmaal was hij tusschen de beide doktoren geplaatst'.

Eigen weg

Na de promotie in 1738 op een onderwerp uit het zeerecht met als titel 'Dissertatio juridica inauguralis de Lege Rhodia de jactu' gingen Theodorus en Petrus, nu als doctor in de beide rechten, ieder hun eigen weg. Theodorus Beckeringh werd in 1739, net als zijn vader voor hem, benoemd tot advocaat voor de Hoge Justitiekamer en tevens assessor van het Generaliteits Krijgsgericht (wat hij bleef tot 1790). Later zou hij nog Redger in de Ommelanden worden en grietman in het Westerkwartier (in de jaren rond 1755). Zijn studiegenoot Petrus Muntinghe, zoon van de Groninger raadsheer en burgermeester Hermannus Muntinghe en Lucretia Sijlman, werd ontvanger en secretaris van de Admiraliteit te Harlingen in 1739. Tevens werd hij

secretaris van de weeskamer in 1741. In 1745 werd hij drost van Westerwolde.

Reisjournaal

De contacten tussen Petrus Muntinghe en Theodorus Beckeringh bleven na de promotie kennelijk hecht. In juli 1740 maakten zij samen met nog twee andere studievrienden – waaronder de zwager van Beckeringh, Michiel van Bolhuis – een 14-daagse reis van Groningen via Assen, Coevorden, Nijmegen naar Kleef en terug via Utrecht en Zwolle. Theodorus hield een dagboek bij waarin hij op beeldende

“Volgens ons is het de oudste waarheidsgetrouwe afbeelding van de burcht.”

wijze het landschap, de gehuchten, dorpen en steden die ze passeren en/of bezoeken, beschrijft¹. Ook de ontmoetingen, het verblijf bij kennissen, lieden van dezelfde stand en herbergen worden vermeld. Kortom, we zien dan al iets van zijn voorliefde voor het in kaart brengen van zijn omgeving. Hij blijkt oog voor detail te hebben Slechts zelden heeft hij het echter over de onderlinge verhoudingen en zaken van meer persoonlijke aard. Gereisd wordt in een 'nieuw modischen' Phaeton met twee paarden.

Een enkele passage uit het dagboek halen we aan omdat het een iets meer persoonlijke inkleuring geeft. Zo beschrijft hij de ontmoeting op 16 juli van de 'bestemoeder van den hospes', een vrouw van honderd en drie jaar (dus rond 1640 geboren) die nog kon vertellen over de Spaanse en Franse oorlogen. Hij constateert dat ze veel wist over vroeger 'maar alles wat hedendaags geschiede en haar gezegt wierde, was zij voor weder vergeten'. Op 21 juli ontmoeten ze een 'oude academische kennis', de heer P. Gabrij in Utrecht. 'In gezelschap van dezen heer gingen den heer Muntinghe en ik een aangename wandeling doen, door de principaalste van de stad en

den beroemden Utrechtschen Malibaan, dewelke over een quartier uir gaans lang en an weersijden beplant is met vier rijen considerabele hoge bomen'. Op 27 juli arriveert men bij een herberg in Nieveen, 'herberg de Roskam en Boerendans', waar ze een maaltijd wilden nuttigen. 'Dog den hospes of hospita niet te huis vindende, moesten zelfs het ampt van kok waarnemen; den een sloeg de eijeren in de pan, terwijl een ander met een langen gaffel de worsten uit de wijn ligte...'

Theodorus Beckeringh trouwde een jaar na de reis in 1741 met Geertruida van Hulten en Petrus Muntinghe huwde in 1744 Gesina Geertruit Kiers. Kort na zijn huwelijk werd Petrus op 31 mei 1745 benoemd tot drost van

Westerwolde als opvolger van Berent Aldringa.

Hobby

Vermoedelijk is Theodorus al tijdens zijn studietijd begonnen met het tekenen en schetsen. Het was ongetwijfeld een hobby voor deze jurist, die hem steeds meer voldoening moet hebben gegeven. Of hij al vroeg de bedoeling had om een kaart van de provincie Groningen te maken is onbekend. Wel weten we nu – vanwege de schetsen uit het Acker Stratingh archief – dat hij zeker vanaf 1748 (gezien de datering op sommige schetsen) regelmatig (en vooral zomers) schetsen maakte van waterlopen, landschappelijke elementen en gebouwen in de provincie Groningen. Het waren ongetwijfeld voorstudies die later een verder vervolg kregen. Vooral de vondst van de pentekening van de burcht van Wedde is bijzonder. Volgens ons is het de oudste waarheidsgetrouwe afbeelding van de burcht die te dateren valt omstreeks 1749. Naast de burcht is ook nog een detail van het naastgelegen schathuis zichtbaar. »

¹ 'Journaal of dagverhaal van een plaisier reisje, van Groningen na Kleef, gedaan in den jare 1740 door P. Muntinghe I.U.D. en ontvanger en secretaris der Admiraliteit wegens Groningen in Vrieslandt, A.H.W. de Vriese, I.U.Doctor, M. van Bolhuis advocaat en richter van Westerdijxhorn en mij Theodorus Beckeringh, Iuris Utiusque Doctor en assessor van het Generaliteits krijgsgerichte binnen Groningen (10 juli 1740 – 28 juli 1740).' Het origineel bevindt zich in de Groninger Archieven, maar wordt tevens beschreven in De Navorscher XLV (1895).

Vermoedelijk heeft Theodorus Beckeringh in de zomer van 1749 en mogelijk ook al in 1748 bij zijn studievriend en drost van Westerwolde Petrus Muntinghe gelogeerd en heeft hij van de gelegenheid gebruik gemaakt om de burcht te tekenen en de omgeving in kaart te brengen.

Borggraafhuis

In een van zijn schetsen duidt Beckeringh een huis in Wedde aan als 'Boelken' (zie hieronder). Dit is het tegenover de borg gelegen borggraafhuis, waar toen (Claes) Boelken, tot zijn dood in 1751, als borggraaf woonde. Hij was getrouwd met de weduwe van zijn voorganger, borggraaf Elso Haselhoff. Naast rechtshuis was dit huis tevens een herberg, waar Beckeringh in ieder geval iets genuttigd zal hebben

Zoals eerder vermeld heeft Theodorus de schetsen waarschijnlijk grotendeels gemaakt in de periode tussen zomer 1748 en zomer 1749, toen Petrus Muntinghe nog drost was in Westerwolde en in Wedde verbleef. Op 28 november 1749 werd Petrus Muntinghe vervangen vanwege een besluit van Willem IV, inmiddels erfstadhouder van de Republiek der Verenigde Provinciën.

Verhouding bekoeld

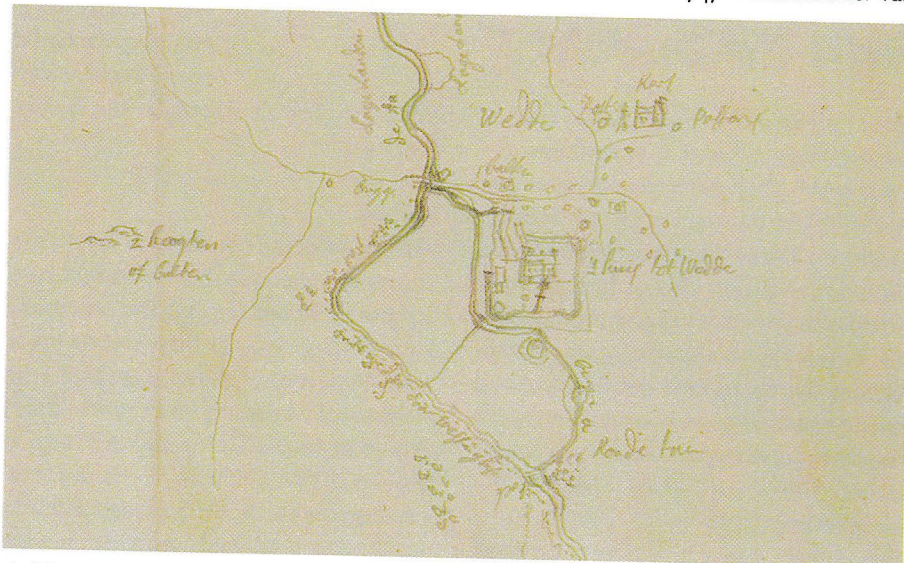
De verhouding van Petrus Muntinghe met de stadhouder Willem IV moet in de loop der jaren zijn bekoeld. Immers in 1738 was prins Willem met zijn echtgenote nog eregast bij de promotie van Petrus Muntinghe en Theodorus Beckeringh. Willem IV werd in 1747 erfstadhouder van

Beckeringh, die als staatsgezind werden beschouwd in deze tijd².

Het diner uit 1738 was kennelijk vergeten. Petrus Muntinghe werd benoemd tot drost van het Klei Oldambt en in Westerwolde opgevolgd door de Oranjegezinde Rudolph de Mepsche, die verantwoordelijk was geweest voor de beruchte sodomieprocessen van Faan in het Westerkwartier³.

Na het overlijden van Rudolph de Mepsche werd Petrus Muntinghe opnieuw als drost van Westerwolde benoemd.

De schets op de volgende pagina geeft verder een aardig inzicht in de verbinding tussen Wedde, Vriescheloo, Bellingwolde en Oudeschans. Ook hier had Beckeringh niet alleen oog voor de wegen en de waterlopen, ook werden er enkele huizen benoemd, zoals het huis van Engel Brouwer in Vriescheloo. Dit betrof Engel Engelkens, brouwer in Vriescheloo met een eigen herberg en tevens assessor van het pachtgericht Westerwolde. Ook wordt het huis van rigter Swart genoemd, het 'rigtshuis' van Bellingwolde. Swart was richter tot omstreeks 1750 en behoorde tot degenen die bij de machtswisseling van november 1749 op hun post mochten blijven. Het feit dat hij genoemd wordt dateert deze kaart ook rond 1749/1750.

▲ Schets van de omgeving van de burcht in 1749

en mogelijk heeft verbleven. Opvallende andere elementen in de bewuste schets, zijn de tekening van de waterloop van de Westerwoldse Aa en de slotgracht. Ook de naam 'ronde toren' rechtsonder in de schets, gelegen aan de Aa, is interessant, omdat dit om een destijds kennelijk opvallend landschapkenmerk lijkt te gaan. Wellicht een herinnering aan vervlogen tijden toen de burcht nog een verdedigingsfunctie had en ter plaatse een ronde (uitkijk-)toren heeft gestaan? In de tekening zien we, ook in een ruwe schets, het huis van de koster, de kerk en de daarnaast gelegen pastorie.

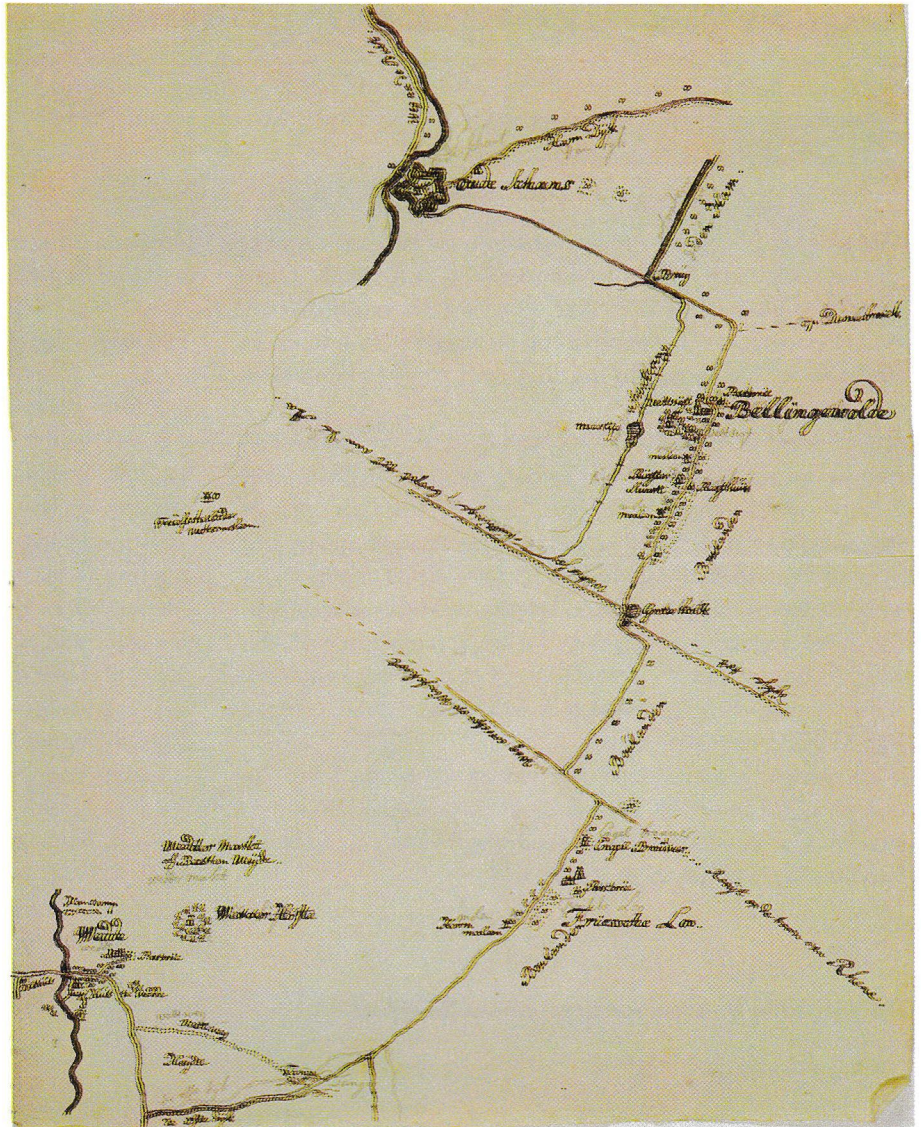
de Republiek, toen Frankrijk ten tijde van de zogenoemde Oostenrijkse Successie oorlog de Nederlanden binnenviel. Het was het einde van de zogenaamde tweede stadhouderloze periode. Deze periode tot de dood van Willem IV in 1751 kenmerkte zich ook door het in verschillende steden en gebieden gedwongen vervangen van ambtsdragers door Oranjegezinden, medestanders van Willem IV. Petrus Muntinghe werd hiervan vermoedelijk het slachtoffer omdat men zijn broer Warner Muntinghe als staatsgezind oormerkte en dus als tegenstander van Oranje. Dit gold overigens ook voor leden van de familie

In de jaren na 1750 heeft Theodorus Beckeringh veel meer schetsen gemaakt in de provincie Groningen. Enkele daarvan berusten eveneens in het Acker Strating archief. Het merendeel echter niet. In andere archieven is een groot aantal voorstudies en proefwerken bewaard gebleven, waaronder ook voorstudies van de borgen in de provincie Groningen. Ergens in deze periode heeft hij het idee opgevat om een eigen kaart te maken. Dit werd uiteindelijk wat later de 'Beckeringhkaart' werd genoemd. Theodorus bewerkte vermoedelijk tussen 1774 en 1777 de gravure zelf en in sned deze in koper. In 1777 deed hij een verzoek aan de Staten van Stad en Ommelanden om een subsidie te krijgen om een door hem gemaakte landkaart van de Groninger Stad en Ommelanden uit te kunnen geven.

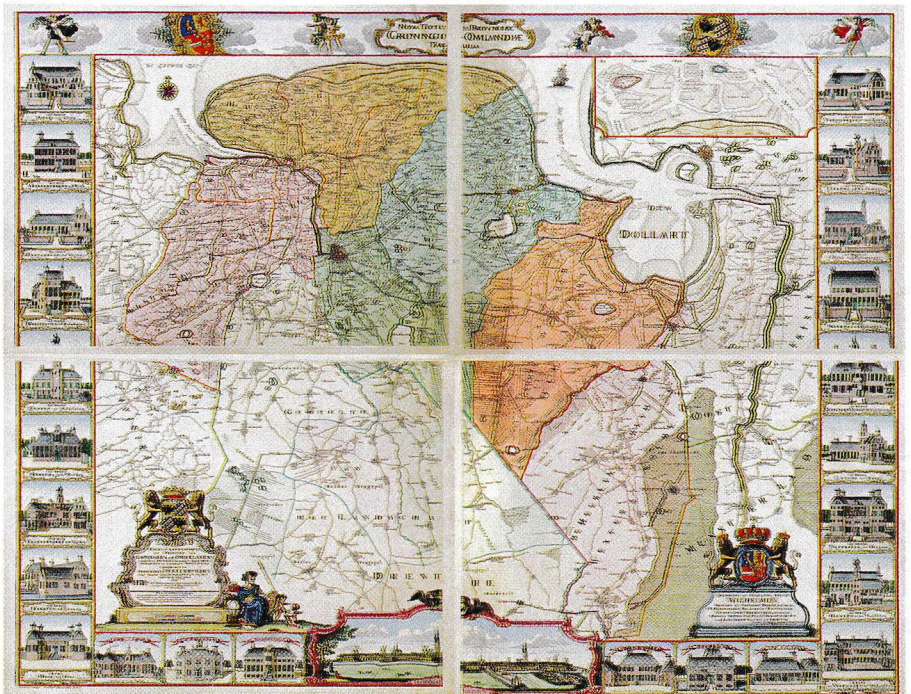
² Zie H. Feenstra, *Spinnen in het Web, Groningse regenten in relatie tot het omringende platteland tijdens de Republiek*, (Assen, 2007).

³ De publicatie van deze besluiten vinden we nog terug in de "Opregte Groninger Courant" van 2 december 1749.

Hij wilde een octrooi (een alleenrecht om uit te geven) voor 25 jaar. Beckeringh kreeg uiteindelijk in 1779 5000 Carolus guldens als subsidie en een octrooi van 15 jaar. De uitgave ervan strandde lange tijd op tegenwerking van de kant van de Provinciale Staten, omdat Beckering vier borgen op de rand van de kaart had toegevoegd die geen heerlijke rechten zouden hebben gehad. Deze opstelling verklaart vermoedelijk ook de afwezigheid van de burcht Wedde, vanwege de specifieke positie van de heerlijkheid Westerwolde en de burcht van Wedde daarbinnen. Westerwolde, weliswaar als Heerlijkheid eigendom van de stad Groningen, viel als Generaliteitsland rechtstreeks onder het landsbestuur. In 1781 publiceerde Theodorus zijn eerste kaart. In de rand van de kaart beeldde hij de Groninger borgen en buitenhuizen af, vandaar dat de kaart ook wel Borgenkaart wordt genoemd. Hij droeg – toch opmerkelijk gezien de voorgeschiedenis – de kaart op aan erfstadhouder Willem V van Oranje-Nassau. De kaart heette: 'Kaart of Landtafereel der Provincie van Groningen en Ommelanden verdeelt in desselvs bijzondere quartieren, districten en voornaamste jurisdictien. Benefens de Heerlijkheid Westerwolde van nieuws opgenomen, verbeterd en vermeerderd uit gegeven door Theodorus Beckeringh – cum privilegio – ordinum Groningae et Omlandiae Provinciae'. Heel lang is gedacht dat Beckeringh Westerwolde en de burcht in Wedde niet had beschreven. De vondst in de Universiteitsbibliotheek maakt duidelijk dat niets minder waar is en dat hij in de vroegste periode van de schetsen – wellicht gestimuleerd door zijn studievriend Petrus Muntinghe – al aan Westerwolde en de burcht is begonnen. ■

▲ Schets van de weg tussen Wedde en Oude Schans omstreeks 1749

Kaart of landtafereel der provincie van Groningen en Ommelanden verdeelt in deszelfs byzondere quartieren, districten en voornaamste iurisdictien : benefens de Heerlykheid Westerwolde. ▶

De beroemde kaart van Theodorus Beckeringh uit 1781, hier in een ingekleurde versie, zoals aangetroffen op <http://irs.ub.rug.nl/ppn/079320783>.

Naast de gebruikelijke versieringen met wapens (waaronder twee keer dat van Willem V van Oranje-Nassau) en allegorieën, is de kaart rondom gedecoreerd met tekeningen van diverse borgen in het gewest. De burcht (borg of huis) van Wedde ontbreekt dus. Op de kaart zelf staat bij Wedde: 'Huis te Wedde, of Drosten Borgh'.

Dorsvereniging Eensgezindheid te Vriescheloo

Jan Huizing

Het was op 8 februari 100 jaar geleden dat één van de twee dorsverenigingen in Vriescheloo werd opgericht. Deze oprichting geschiedde door het schrijven van een reglement en het ondertekenen hiervan door de aangesloten boeren uit Vriescheloo. De vereniging werd in 1967 opgeheven en heeft dus 54 jaar bestaan.

In 1938 werd de machine uit 1913 van de hand gedaan en een nieuwe van het fabriekaats Pot en Terborg aangeschaft. Deze bleef in bezit van de vereniging tot 1967 en werd toen gesloopt. In 1943 werd de tractor, die voor het transport zorgde, gevorderd door de Wehrmacht. Voor het geld dat ervoor werd ontvangen, werd de lening, die men was aangegaan voor de aanschaf van een zware elektromotor afgelost. Helaas was elektrisch dorsen voor de boeren aan de uiteinden van het dorp een probleem, want door weerstandsverlies op de leiding werd de spanning te laag en werkte het daar niet.

In de zestiger jaren kwamen de combines in zwang. Sommige boeren kochten er zelf één en de anderen lieten hun koren maaien door een loonwerker. Het dorsgarnituur was door de ontwikkeling in de techniek achterhaald.

De volgende boeren werden aandeelhouder:

W.S. van der Veen
G. Haaijer
J. Baas
D. Zwiers
W.J. Baas (verkocht aan H. Stuut).
Gebr. De Raad
H.B. Kiewiet
J. Glazenburg p/o E. Glazenburg
J.S. Huizing
J. Leeuwering
H.D. Zwiers
B. Trenning
G.K. Schipper
A. Zwiers
Gebr. Smit
H.A. Halm
J. Remptema
Wed. R.J. Slart
A.A. Huizing
G. Hoving Sr.

Notities uit het kasboek dat vanaf de oprichting in 1913 tot 1945 nog aanwezig is.

juni 1913	voor jenever, aankomst ketel,	0,50
	(hiermee zal bedoeld zijn de stoomlocomobiel).	
7-8-1913	voor 2 lantaarns	3,20
13-9-1913	een trom voor boeken	2,80
jan 1914	afscheid werkvolk 12 pers.	3,00
jan 1914	12 liter p.olie	1,14
jan 1914	rekening firma Welp (brandstof)	211,95
aug 1914	voor 't bergen v.h. garnituur	50,00
5-12-1914	voor persdraad	510,00
30-1-1915	voor 2 vegertjes	0,40
jan 1918	voor een dekkleed	40,00
mei 1923	weggeld belasting	60,00
aug 1923	weggeld belasting	120,00
sept 1925	voor het stoomwezen	3,20
juli 1927	voor een wipkar	75,00
11-9-1929	voor een rijbewijs Hageman	40,60
11-9-1929	voor een rijbewijs Hesseling	40,60
jan 1930	smeerolie	16,60
april 1941	electrische stroom	125,10
aug 1942	huur electro-motor	261,38
nov 1942	reken Eekels voor elec. motor	1929,75

▲ Helaas konden we geen foto vinden van dorsvereniging Eensgezindheid uit Vriescheloo. We wilden u toch een indruk geven van zo'n vereniging en een dorsmachine. Bovenstaande foto toont een machine van boer Jasken uit Kopstukken omstreeks 1913. Foto: archief SHC

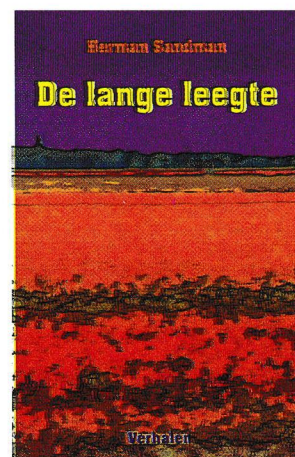
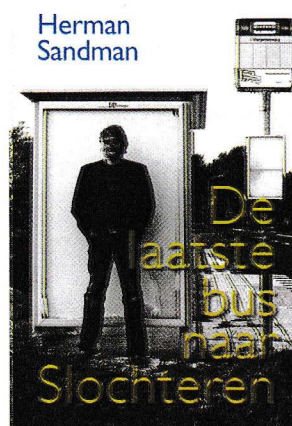
De laatste bus naar Slochteren

en

De lange leegte

Twee verhalenbundels van
Herman Sandmann.

Bert Roossien

Herman Sandman publiceerde dit jaar zijn nieuwste verhalenbundel onder de titel *De laatste bus naar Slochteren*. De verhalen verschenen in de jaren 2010-2012 als columns in de Groninger *Gezinsbode* onder de titel *De klompen weer aan*. Sandman beschrijft in deze verhalen het leven op het platteland in Oost-Groningen. In 2003 verhuist hij met zijn gezin van de stad Groningen naar het dorp Slochteren. Het verwisselen van het urbane leven voor een bestaan op het platteland is even wennen: 'In een dorp, omringd door akkerland en natuur, heerst een ander ritme. Er is minder te doen, we hebben zelfs geen dorpscafé, dus haasten is zinloos. Als je, zoals in de stad naast de verleiding woont wil je ervan proeven. Op een afstand is die behoefte er minder.' Sandman moet echter toegeven dat het leven in Slochteren wel zo plezierig is met de wetenschap dat Groningen op twintig minuten afstand gelegen is: 'Wij komen uit de stad, wij zijn gewend aan mensen die wartaal uitslaan en zich met nutteloze zaken bezighouden en wij moeten af en toe zo'n portie gekte om ons heen hebben....we hebben Noorderzon (het jaarlijkse kunstenfestival in de stad Groningen, B.R.) nodig om een jaar lang gewone mensen aan te kunnen. In de verhalen kijkt Sandman naar alledaagse dingen van het platteland, waar iedereen iedereen kent, het soms doodstil is en waar de buurvrouw je was nog binnenhaalt wanneer het gaat regenen. Het gezin wordt ondanks de verleidingen van de grote stad, meer en meer opgenomen in de dorpsgemeenschap al blijft tuinieren een zaak van vallen en opstaan getuige verhalen als 'Het is pompoentijd, behalve in mijn tuin'.

Critici roemen vooral de relativiserende toon en de zelfspot in zijn verhalen. De foto op de omslag van *De laatste bus naar Slochteren* toont ons de auteur staande voor een busabri midden in de verlatenheid van Oost-Groningen. Op het buspaaltje prijkt de naam 'Vergetenweg'. Alhoewel Herman Sandman in Groningen heeft gewoond is hij opgegroeid in Stadskanaal. In een eerder verschenen verhalenbundel *De lange leegte* beschrijft hij zijn jeugdijaren. Vader werkte bij de machinefabriek van Beuving op het industrieterrein bij de Vleddermond. Het gezin woonde aanvankelijk in een huisje bij de fabriek maar verhuisde later naar de woonwijk Plan Ter Maars. Voor lezers van dezelfde generatie die hun jeugd ook in de Kanaalstreek hebben doorgebracht is veel herkenbaar: cola met chips op de zaterdagavond, kijken naar nagesynchroniseerde westerns op de ARD, ZDF en NDR en natuurlijk de discotheek Frascati.

Na een opleiding werktuigbouwkunde aan de plaatselijke M.T.S. verhuisde Sandmann naar Winschoten waar hij ging werken in de drukkerij van de *Winschoter Courant*. In de ogen van iemand uit Stadskanaal heeft Winschoten met zijn compacte oude binnenstad een zekere stedelijke allure. Het uitgaansleven was er in de jaren '80 zeker swingender en met name 't Pleintje, het café aan de Venne, was een trefplaats voor alle lagen van de Winschoten bevolking. Ook Sandmann behoorde op den duur tot de stamgasten. Het café '...verschafte drank, muziek, vrienden en vrouwen en wanneer je het heel lief vroeg stapte de barman vloekend van zijn kruk om een tosti en een versgeperste jus voor je te maken'.

De lange leegte bevat naast verhalen over zijn belevenissen in de rozenstad ook een prachtig verhaal over een rugzakreis met vriendin Joke door de Chinese Volksrepubliek. Met de Lonely Planet gids in de hand trekt het tweetal door het Hemelse Rijk op zoek naar het authentieke China ver weg van de platgetreden toeristische paden met McDonald's-restaurants en souvenirwinkels waar men prullaria verkoopt die je ook op de rommelmarkt in Eelde aantreft. Uiteindelijk belandt het tweetal in Emei, een provincieplaatsje met een morsig hotel, een godverlaten marktplein en het Teddy Bear café. Hoe ze daar verzeild zijn geraakt en daar weer vandaan komen is een verhaal op zich want in de Chinese provincie rijden bussen zelden direct van A naar B en stuit de westerling bij het kopen van treinkaartjes op een Chinese muur van onbegrip.

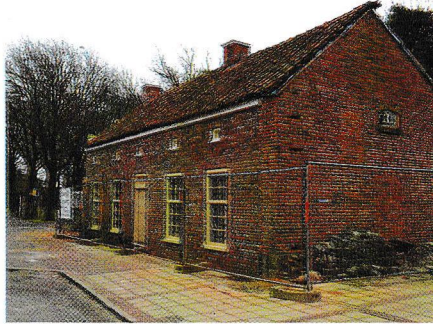
Herman Sandmann debuteerde in 2002 met een boek over oude ambachten en beroepen samen met auteur Edward Houting. In 2010 bundelde Uitgeverij Passage zijn columns over (amateur) voetbal, een terugkerend thema in veel van zijn verhalen. Hij was tot voor kort redacteur kunst en cultuur bij de Groninger *Gezinsbode* maar sinds januari 2013 is hij werkzaam als redacteur bij de Kanaalstreek waarin hij nu wekelijks de column *Onder de watertoren* schrijft. Wellicht levert dit voldoende stof voor een nieuwe bundel. ■

De laatste bus naar Slochteren (2013) en *De lange leegte* (2011) zijn verschenen bij Uitgeverij Passage Groningen. Prijs € 16,50 per stuk.

Nieuws uit het SHC

De Oude Stelmakerij

De restauratie van de Oude Stelmakerij in Sellingen nadert zijn voltooiing. Eind maart zal het geheel in het nieuw gestoken gebouwtje worden opgeleverd en dat is net op tijd voor Tourist Info Westerwolde om er met Pasen een nieuw informatiepunt te kunnen openen. In de expositieruimte zal eerst nog een tijdelijke tentoonstelling te zien zijn: aan de definitieve opstelling wordt nog volop gewerkt en het streven is om deze in de zomer van 2013 te kunnen openen.

▲ De Oude Stelmakerij is voorzien van nieuwe kozijnen en het metselwerk is hersteld. De oude steenverbanden zijn zichtbaar gebleven.
Foto: Jan Overduin

Uitnodiging

De openstelling van het gebouw zal worden verzorgd door vrijwilligers. Na een oproep in Het Blaadje van Sellingen hebben zich al acht vrijwilligers aangemeld om mee te draaien in de poule samen met de vrijwilligers van Tourist Info Westerwolde, maar we kunnen er nog best meer gebruiken. We organiseren op donderdagavond 21 maart om 20.00 uur een kennismakingsavond waarop we meer informatie zullen geven over de werkzaamheden en de invulling van het gebouw. Lijkt het u leuk om ook mee te doen? U bent van harte welkom! U kunt zich aanmelden via info@streekhistorischcentrum.nl of 0599-612649. Degenen die zich al hebben aangemeld, ontvangen daarvoor een uitnodiging. De avond vindt plaats in de Hof van Sellingen aan de Dorpsstraat..

Stolpersteine

In januari is er onder de vlag van het SHC en op initiatief van onze oud-vrijwilliger Klaas Steenhuis een comité van start gegaan om ook in de gemeente Stadskanaal *Stolpersteine* te realiseren. *Stolpersteine* – 'stolpern' is het Duitse woord voor struikelen – zijn herinneringstekens die worden aangebracht in het trottoir vóór de huizen waarin eens joodse medeburgers woonden die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vermoord in vernietigingskampen. Het project is bedacht door de Duitse kunstenaar Gunter Demnig. De actie werd in Duitsland gestart en werd ook al spoedig door Nederlandse steden en dorpen overgenomen. Demnig noemt de stenen *Stolpersteine* omdat 'je er over struikelt met je hoofd en je hart, en je moet buigen om de tekst op de in het trottoir geplaatste stenen te kunnen lezen'.

De Jatrie

Totdat de vorst inviel, is door een paar vrijwilligers van de Stichting Jatrie doorgewerkt aan het schoonmaken van de binnenkant van het ruim. Met slijptollen werd de binnenwand van roest ontdaan en vervolgens in de beschermende olie gezet. Ondertussen is de fondsenwerving voor de restauratie van ons schip in volle gang. Er zijn inmiddels toezeggingen binnen van het SNSfonds Wildervank, het Projectenfonds van de Rabobank en van Leader, waardoor het Noorderpoort kan beginnen met de reconstructie van de houten opbouw van de stuurhut. Na jaren blootgesteld te zijn geweest aan de elementen, was de oorspronkelijke opbouw totaal verrot. Jesse Wind, leerling aan het Noorderpoort heeft als studieopdracht de originele onderdelen echter helemaal overgebracht en uitgetekend in een computerprogramma waardoor er een nieuwe stuurhut naar oorspronkelijk model kan worden gebouwd. Overwogen wordt nog om deze ook weer neerklapbaar te maken zoals bij dit type schepen gebruikelijk was om lage bruggen te kunnen passeren. Tijdens de open dag van het Noorderpoort op 25 januari was de Stichting Jatrie met een stand vertegenwoordigd om er de restauratiewerkzaamheden waaraan ook de leerlingen meewerken te tonen. ■

Kom naar het museum.

Steun het Streekhistorisch Centrum.

Wordt donateur van het SHC vanaf €32,50 en ontvang Terra Westerwolda, gratis toegang tot alle exposities en korting bij de activiteiten.

Westerwoldse leestips

Boekhandel Godert Walter

Dick Ottevangers

Het Veenkoloniën-boek *Martin Hillenga*

De geschiedenis van de Veenkoloniën wordt in dit boek verteld in tien hoofdstukken, verhalen, en met zo'n 250 afbeeldingen duidelijk gemaakt.

WBooks / geb / 288p / €14,95

De Veenkoloniale Volksalmanak 25 – 2013

Hét jaarboek voor de geschiedenis van de Groninger Veenkoloniën. In dit 25ste nummer aandacht voor o.a. De Amsterdamse School in Veendam, Stuutsiekoorn, de familie Polak in Veendam en Wildervank, de velocipèdeclub 'de Pijl' en het Wesumer Moor. Met ook de rubriek 'Mijn mooiste schilderij', waarin diverse auteurs hun mooiste kunstwerk uit de Veenkoloniën beschrijven. En in dit jubileumnummer is de gehele inhoudsopgave van alle 25 edities opgenomen.

VM / pb / 200p / €13,50

Beleefd Aanbevelend *Jikke van der Spek, Marianne Kruijswijk, Evert Venhuizen*

Een overzicht van het leven en werk van de architect Jan Kruijer uit Pekela (1889-1965). Kenmerkend is de invloed van de expressionistische stijl van de Amsterdamse School. Kruijer heeft beeldbepalende panden gebouwd zoals DeZon, de R.K. Bonifatiuschool, Garage Dijkhuizen en het voormalig Groene Kruisgebouw in Oude Pekela. Het boek bevat ook een wandel- en fietsroute langs de panden in Boven-, Nieuwe- en Oude Pekela, Zuidwending, Veendam, Wildervank, Noordbroek en Winschoten.

InBoekVorm / pb / 144p / €16,50

(Advertentie)

J. STOUT
uitvaartverzorging

Voor een stijlvolle uitvaart,
met heldere afspraken over de uitvoering en de prijs

tel. (0599) 612 482

Dag en nacht bereikbaar!

Waar u ook verzekerd bent, uw wensen staan centraal

**Steenhouwer 15
9502 EV Stadskanaal**

**Westerparallelstraat 72
9501 GX Stadskanaal**

www.stoutuitvaartverzorging.nl

Fotoraadsel

Gevraagd worden deze keer de plaats en de straatnaam waar dit boerderijtje staat en de naam van het kunstwerk op de achtergrond dat u op deze foto ziet. Stuur uw antwoord voor 30 mei 2013 naar: fotoraadsel@terrawesterwolda.nl

De winnaar van het fotoraadsel van de vorige editie (jaargang 2, nummer 1) is geworden **dhr. P. Hijzelendoorn uit Ter Apel**. Hij antwoordde:

'De foto stelt voor het tijdens de grote restauratie van 1931-1933 op het dak van het klooster van Ter Apel geplaatste achtkantige torentje, ook wel 'tempeltje' genoemd.'

Hartelijk gefeliciteerd met het winnen van de boekenbon.

(Advertentie)

Vrijblijvend advies

Dijkstra Jansen Bergman notarissen hecht er waarde aan, dat iedereen zijn zaken goed geregeld heeft. Als u denkt dat de notaris iets voor u kan betekenen, neemt u dan eens contact met ons op. Aan een eerste gesprek zijn géén kosten verbonden.

**De notaris,
betrouwbare
bewaker van
uw afspraken.**

DIJKSTRA JANSEN BERGMAN

NOTARISSEN & JURIDISCH ADVISEURS

Lilienthalplein 3, 9501 XP Stadskanaal - Tel. (0599) 61 20 16
E-mail: info@djbnotarissen.nl - Internet: www.notarissen-stadskanaal.nl

Sleutel tot 400 schatkamers Geef 'm cadeau

De Museumkaart biedt toegang tot 400 musea.
Met de Museumkaart steunt u de deelnemende musea.

Verkrijgbaar à € 44,95/€ 22,50 (excl. adm. kosten) online, via 0800-0203388 en bij 150 grotere musea.

www.museumkaart.nl

blijf ontdekken Museumkaart

BankGiroLoterij
CULTUUR MAAKT JE RIJKER
PARTNER VAN DE MUSEUMKAART

T E R R A
Westermolda

IS EEN CO-PRODUCTIE VAN DE
HISTORISCHE VERENIGING WESTERWOLDE EN HET
STREEKHISTORISCH CENTRUM TE STADSKANAAL

ISSN 22124160

Activiteitenagenda

De Dag van de Groninger Geschiedenis bij de Groninger Archieven. De Historische Vereniging Westerwolde en het Streekhistorisch Centrum presenteren zich gezamenlijk met een stand in de studiezaal. Naast een historische informatie- en boekenmarkt zijn er lezingen, demonstraties, rondleidingen door de depots van de archieven en muziek. **Zaterdag 8 oktober van 11.00-17.00 uur** Cascadeplein 4 en 10, Groningen.

Zondagmiddagactiviteiten in het SHC:

Alle activiteiten starten om 14.30 uur.

Het verenigingsleven in de Kanaalstreek, 9 oktober. Entree € 2,-. Donateurs gratis. Presentatie van oude beelden uit het archief van het Streekhistorisch Centrum door Bert Roossien. Afbeeldingen van allerlei clubs komen aan bod, zowel op sport- als cultureel gebied.

Rondleiding door de Watertoren van Stadskanaal, 16 oktober. Entree € 2,- donateurs gratis. Een activiteit voor het hele gezin: Zie jij je huis vanaf het dak van de toren?

Bomen in het landschap, 23 oktober. Entree 3,50, donateurs € 2,-
Lezing door Rinck Zevenberg, boomverzorger.

Themamiddag met films over de aardappelmeelindustrie, met o.a. beelden uit Alteveer, 30 oktober. Entree € 2,-, donateurs gratis.

Nieuw Buinen in beeld: presentatie door Bert Roossien **6 november.**
Entree € 2,- donateurs gratis.

Poëziealbums. Lezing door Mien Westerdiep-Niemeijer over de historie en het gebruik van deze persoonlijke albums met versjes. **13 november.**
Entree € 3,50 donateurs € 2,-

Wie-wat-waar-middag: help mee met het beschrijven en identificeren van oude en minder oude foto's. **20 november.** Entree € 2,-, donateurs gratis.

De geschiedenis van het alfabet. Lezing door mevrouw dr. J.H.Looijenga, historisch taalkundige en werkzaam aan de Rijksuniversiteit Groningen. **27 november** Entree € 3,50 donateurs € 2,-

Diaquiz: test uw kennis van de streek! Voor degene met de meeste goede antwoorden is er een prijsje. Voor de niet-kenners: een afwisselende beeldpresentatie over de wijde omgeving. **4 december.** Entree € 2,- donateurs gratis.

Concert door Linde Nijland en Bert Ridderbos. Zie voor muziek en meer info www.lindenijland.nl. **11 december.** Entree € 12,50 donateurs € 10,-.

Stadskanaal in het donker... Speciaal voor de durfals is vanmiddag de watertoren open als het donker wordt. Beklimmen is voor eigen risico!
18 december, 15.30-17.30 uur. Entree € 2,- donateurs gratis.

T E R R A W E S T E R W O L D A

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

INDIEN ONBESTELBAAR RETOUR: STREEKHISTORISCH CENTRUM CERESSTRAAT 2 9502 EA STADSKANAAL